

Přítomnost

ROČNÍK XI

V PRAZE 17. LEDNA 1934

Za Kč 2.—

Deset let po smrti Leninově

J. E. ŠROM

Ke kritice naší finanční politiky

Vzpoura davů

KAREL ČAPEK

Z království Mostecké společnosti

FRANTA KOCOUREK

Nelson III. a státní jazyk

Kontrolující a kontrolování

140 — Demokracie v lidech — Agrárníci vybírají hrozinky
Konečně ozdobné telegramy — Laik o globální metodě — Jeden je už odhalen
Rukopisy - česká bolest — Profesori o dvacetiletých — Dozvuky projevu
Svazu studentstva o Štefánikovi

Za málo peněz
velký výkon

továrně nový stroj již za Kč 1.780.—

Starý stroj vám výhodně za nový vyměníme

TŘI ČASOVÉ OTÁZKY:

Proč selhávají politické strany?

Jak by vypadala příští světová válka?

Proč se fašisuje střední stav?

TŘI VÁŽNÉ ODPOVĚDI VÁŽNÝCH AUTORŮ:

Fr. Krejčí: **Politika a mravnost**

Stran 273. Kč 25.—. Váz. Kč 30.—. — „Princip přetvářky je tajemstvím okamžitého úspěchu v politice“ praví autor, a dokazuje, jak toto nemravné chápání politické taktiky je pro republiku osudné.

Hanns Gobsch: **Šílená Evropa**

Román. Stran 322. Kč 25.—. Váz. Kč 31.—. To není utopie. V napínavém ději románu pozná čtenář svízele a chyby mezinárodní politiky a ničivou hrůzu, kterou by způsobila příští světová válka.

Jar. Čecháček: **Vzpoura středního stavu**

Stran 128. Kč 12.—. Váz. Kč 18.—. — Střední stav se radikalizuje, aby se ubránil proletariátu. Proč jde většinou na pravo, a nikoliv nalevo, ukazuje významný socialistický pracovník podrobným, skvěle doloženým rozbohem.

Knihy nepostradatelné pro inteligentního čtenáře

Dodá každý knihkupec a

Nakladatelství Volné myšlenky
Praha II., Dřevná 6

TRIBUNA FILATELISTŮ

KTERÁ

ZAHÁJILA PRÁVĚ XIV. ROČNÍK
MÁ JEDINOU TENDENCI:
SBĚRATELSKY SPRÁVNĚ
I N F O R M O V A T I
S V Ě Č T E N Á Ř E

Z O B S A H U 1. Č Í S L A :
Č T R N Á C T Ý R O Č N Í K
R O K 1 9 3 3

NOVÉ OBJEVY VÝJIMEČNÝCH ZNÁ-
MEK S OBRAZEM PRES. MASARYKA
HINDOVA AUKCE
RUČENÍ ZA POSUDEK
NAŠE CELOROČNÍ SOUTĚŽ

REDAKTOR E. HIRSCH - VYCHÁZÍ ČTRNÁC-
TIDENNĚ - CELOROČNÍ PŘEDPLATNÉ KĚ
20.40 - JEDNOTL. ČÍSLA PO KĚ 1.— DODÁ
KAŽDÝ KNIHKUPEC A F. R. B O R O V Ý
PRAHA II., NÁRODNÍ TRÍDA 18

OBSAH 2. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: F. PEROUTKA: Po deseti letech. — ZDENĚK SMETÁČEK: Souboj tradic ve světě. — JIRÍ ŠUJAN: Jak rostlo mladé Slovensko. — JIRÍ HEJDA: Nezájem o národní hospodářství. — Církev Třetí říše. — LEV TROCKÝ: Diletant v ruské revoluci. — Jak vypadají dvacetiletí. — Vědy nepomohly jednotlivci. — Strany mezi lidem. — Nelson III. Z úsporných důvodů. — Proti fašismu - ale pro co? — Bude rok 1934 rokem hospodářského vzestupu? — Němci musí být u nás loyální. — Boj o rozhlas. — Exekutiva. — Propaganda cizineckého ruchu. — Jest nedostatek návrhů?

Přítomnost

za redakci
odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BORO VÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TRÍDA 18
Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622
PŘEDPLATNÉ NA ROK KĚ 100.—, NA PŮL ROKU KĚ 50.—,
NA ČTVRT ROKU KĚ 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA KĚ 2.—
Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 20. 1. 1924
TISKEM KNIHTISKÁRNÝ ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TRÍDA 62

Deset let po smrti Leninově

Jak se bude památka oslavovat.

Na pohled neděje se zatím v sovětském svazu nic zvláštního, co by ukazovalo na to, že v neděli dne 21. ledna uplyne deset let od okamžiku, kdy Lenin, stížen novým záchvatem mrtvice v zámečku Gorki nedaleko Moskvy, navždy opustil své revoluční dílo, svěfiv je, jak brzy potom ukázala jeho t. zv. politická závěť a jak vlastně již předem naznačoval celý jeho dosavadní život, politické straně komunistické a jejímu všemocnému Ústřednímu výboru. Žádné okázalé vnější přípravy k nějaké imponantní smuteční slavnosti, žádná několikátýdenní příprava v organizačních jednotkách sovětského systému!

Ale přes to smuteční slavnost za Lenina nebude odbyta podle nějakého obvyklého ritu, přes to nezůstane bez obřadnosti vskutku imponantní, jaké je schopn pouze režim, jemuž imponantnost a dobrá vnější režíe jsou přímo vrozeny a čas od času nezbytně nutny. V poslední okamžiky před památným dnem vyvstane řada oslavných výborů, najdou se statisíce nejlepších řečníků, vevalí se do ulic oddíly rudé armády, šiky dělnictva a proudy ostatního obyvatelstva a prodefilují před ústředními i provinciálními sovětskými notáblý, aby vzdaly takto vnější poctu zesnulému vůdci.

Vlastní oslava památky Leninovy bude však docela jiného rázu. Tu uspořádá strana komunistická sama, k ní přístup budou míti jen pravověřící, a to ještě ti nejosvědčenější. Vlastní oslavu Leninovu provede totiž teprve XVII. sjezd komunistické strany, svolaný do moskevského Kremlu na několik dní po osudném datu 21. ledna za tím účelem, aby projednal bilanci posledních tří let, uplynulých od sjezdu XVI., i bilanci desíti let, probíjovaných bez Lenina. Ovšem nejen pohled zpět bude účelem tohoto sjezdu, nýbrž současně i program do budoucna, a to až do závěrečné fáze druhé pětiletky, to jest do konce roku 1937.

A zde, pro tuto, tak říkajíc, vnitřní stranu oslavy památky Leninovy, dějí se přípravy vskutku velkolepé. Leninovi vzdá poctu Leninova strana zesílenou činností téměř ve všech oborech života sovětského a života ve straně. Všichni přední činitelé komunističtí jsou již řadu týdnů zapřaženi do práce. Přípravují zprávy pro sjezd, připravují these hospodářské, politické, kulturní i organizační, které mají znamenati jednak formální závěr nad obdobím právě uplynulým, jednak poskytnouti směrnice takřka všemu dění v sovětském svazu na dobu do sjezdu příštího, který ovšem, jak dnes situace ve straně vypadá, nesejde se dříve než za hezkou řádku let.

Již dnes Stalin, generální sekretář Ústředního výboru komunistické strany, pevně vstoupivší do odkazu Leninova, jako nesporný a všeobecně uznávaný vůdce, piluje na svém referátě politickém, který nebude ničím jiným než velikou apotheosou díla Leninova a dovedně skromným znázorněním vlastního podílu na něm. Již dnes Molotov, předseda „Sovětu lidových komisařů“ a v této funkci vlastně přímý nástupce Leni-

nův, společně s Kujbyševem, předsedou „Státní komise plánové“, vrhá do komunistických organizací a do sovětské veřejnosti své these o druhé pětiletce, oplývající obrovskými číslicemi a výpočtem mnoha druhů nesmírné práce. Již dnes Kaganovič, tato pravá ruka Stalinova uvnitř komunistické strany, vystupuje s thesemi, týkajícími se organizačních otázek strany a změny organizačního řádu i statutu strany, navrženého před lety ještě samým Leninem. A tak dále a tak dále.

Druhá pětiletka.

Pravá oslava památky Leninovy bude právě sjezdová diskuse o všech těchto věcech a přijetí směrnic druhého pětiletého plánu, čili stanovení politické a hospodářské linie pro další léta sovětské výstavby!

A to je jedna z hlavních příčin, proč se vlastně dosud o druhé pětiletce tak málo mluvilo, ačkoliv jsme nyní na prahu jejího druhého roku, proč přestalo ono mezinárodní rozvířování vzduchu líčením obrovských a epochálních prací, které se ve SSSR konají a které z něho postupně činí stát vysoké průmyslové techniky. Druhá pětiletka totiž dosud vlastně soustavně nebyla vypracována, její prvý rok byl jaksi empiricky přiřazen k poslednímu roku pětiletky první, jejíž stoupající linie byly automaticky prodlouženy stejným směrem do roku 1933, aniž bylo provedeno jakési organické učlenění pro nové období pětileté, sahající od konce 1932 do konce 1937. To se bude díti teprve nyní, k tomu bude použito právě XVII. sjezdu komunistické strany sovětské a jubilea Leninova odchodu do neznáma.

Bude potlesk...

Tento okamžik, psychologicky vzato, není špatně volen. Jak dále uvidíme, linie druhé pětiletky nejsou o nic méně sensační, než byly linie pětiletky první, ba, řekli bychom, jsou ještě mnohem mohutnější. Při-jde-li s nimi vedení strany před sjezd, který mimo jiné má za úkol voliti vedení nové, a poukáže-li nejen na nový imponantní plán, nýbrž na základě pokusného prvního roku druhé pětiletky ukáže, že tento plán je vskutku reálný a že přiblíží stát ke konečnému bodu revolučního programu, to jest k socialismu, pak by v tom musil býti rohatý, aby vedení strany nejen nebylo dáno absolutorium, nýbrž aby bylo s entusiasmem znova a jednomyslně zvoleno. A jaké to teprve bude oficiální potvrzení nesporného vůdcovství Stalinova! Je možno, aby stěny Kremlu se netřáslý potleskem, až Stalin, podávající politický referát, jako to činíval Lenin, a vzpomínající svého velkého učitele, ukáže s řadou číslic a diagramů v ruce, že nejen že je dokončen Dněprostroj, Uralsko-Kuzněcký metalurgický kombinát, obrovské továrny na traktory a auta, sta a sta továren ze všech oborů průmyslové výroby, že nejen že v kolchozech se nachází přes dvě třetiny všech sovětských zemědělců, kteří letos sklidili úrodu kolem 900 milionů metrických centů obilnin, což ani předválečné, ani poválečné Rusko dosud nikdy neskldilo, nýbrž že jeho celá politika generální linie

byla ve své správnosti potvrzena právě nynější těžkou situací ve světě mezinárodní nejistoty a že jsou položeny pevné základy k pokračování v pětiletce druhé, vedoucí již přímo k bezprostřední společnosti a k socialismu?

Ne, to možno není, a Stalin, již dnes nazývaný Radkem ve fantastické apotheose „architekt socialistické společnosti“, vstoupí neochvějně v následnictví Leninovo, jako nejmocnější a nejautoritativnější diktátor současné epochy.

Proč se přestalo mluvit o první pětiletce.

Ovšem, je ještě řada jiných příčin, proč se po skončení první pětiletky přestalo tak náhle mluvit jak o ní, tak i o pětiletce druhé.

V první řadě proto, že první pětiletka, ačkoliv provedla ohromné změny v sovětském životě a SSSR teprve vlastně dala průmyslovou páteř, fakticky v daný okamžik nebyla úplně provedena. Tím nemíníme ani říci, že snad místo jednoho tisíce podniků průmyslových a zemědělských bylo 31. prosince 1932 vybudováno a uvedeno v činnost pouze sedm set devadesát pět a že tedy ke splnění pětiletého plánu chybělo 20 a půl procenta. Pětiletka první vůbec nemůže se brát jako nějaký canon, v němž přesně bylo vytčeno, že k určitému datu musí být hotovo to a to. Pětiletka první byla vlastně snaha, oblečená do hávu celé obrovské řady číslic, jak rekonstruovati sovětský stát podle vzoru průmyslových a technicky vynikajících států ostatního světa a zachovati při tom v platnosti základní principy socialistické. Pětiletka první byla dále snaha, jak v rámci tohoto programu přispěti nejprve k vyzbrojení SSSR, aby zde nestál uprostřed kapitalistického světa bezbranný, a jak se vymaniti z rostoucího vlivu individuálně hospodářského a individuálně bohatnoucího silnějšího rolnictva methodou dobrovolné i méně dobrovolné kolektivisace zemědělství. Toto všechno se sovětské vládě podařilo — za jakou cenu na životech i statcích je jiná otázka — nepodařilo se jí to však tak, aby s tím byla sama spokojena. Pětiletka první totiž právě svým lavinovým vzrůstem a přes to, že zejména v posledních letech byla tvořena podle pevného plánu, vnesla do sovětského života — ač se to zdá být paradoxem — jistou desorganizaci. Vzrůst jednotlivých odvětví průmyslových nemohl totiž býti ani při nejtuzší centralisaci hospodářského vedení stejnoměrný, výcvik nových obrovských kádrů dělnictva nemohl býti rychle a soustavně proveden, jednotlivá kolečka a kola obrovského státního hospodářského a technického mechanismu nemohla rázem do sebe zapadnouti. Mimo to světová krise hospodářská se svým enormním poklesem cen učinila největší škrt v pětiletém plánu. Takřka za nejprudší jízdy bylo nutno mnohé a mnohé přetvářeti, vynechávati a doplňovati, v nejprudším rozmachu bylo třeba náhle brzdití rozjetý kolos. Při tom nebereme ani v úvahu skutečnou sociální revoluci na sovětském venkově, kterou vyvolaly tendence kolektivisační a s nimi spojená násilná likvidace celé velké třídy zámožných sedláků.

Rok 1933, první rok pětiletky druhé, měl všechny tyto rány zhojiti, pokřiveniny napřímit, uvést do hospodářského zmatku určitý pořádek. Proto také o tomto roku se nijak mnoho nemluvalo, poněvadž se dobře nevědělo, jak to s ním vlastně nakonec dopadne, jak to

dopadne tedy jak s výsledkem pětiletky první, tak i s úvodem k pětiletce druhé.

Z dalších příčin, proč přestal onen silný ruch a šum kolem pětiletok, sluší jmenovati také zeslabený zájem ciziny v roce 1933, tomto velmi kritickém roce takřka všech států, kritickém jak hospodářsky, tak i politicky. Rusko, z něhož nedocházely zprávy o povstáních, bojích s opozicí a vypovídání revolučních vůdců, mnohem méně zajímalo cizinu, než třeba hitlerovské Německo, ba dokonce skoro méně, než boj malého Rakouska o jeho samostatnost vůči hakenkreuzlerskému bratru.

Také SSSR sám neměl již zájmu, aby živil různé zahraniční sekce komunistické Internacionály a mezinárodní proletariát stálými vítěznými a reklamními fanfárami o vítězném pochodu pětiletky. Věnoval spíše svou pozornost aktivitě vlastní i činnosti druhých na poli mezinárodní politiky, hleděl si svých starostí s Německem a Japonskem, beztoho poplašeným již tím, co všechno bylo navytrubováno o pětiletce první. Hluk s pětiletkami se ztišil tedy nikoliv proto, že by snad zmizely, nýbrž hlavně proto, že reklamě sovětského režimu prospěly již dostatečně.

Stalin bilancuje.

Nad pětiletkou první a úvodem k pětiletce druhé promluvil Stalin programatickou řeč. Stalin mluví veřejně velmi zřídka a osvojil si již ode dávna do té míry zvyky uznávaného vůdce, že mluví veřejně jen tehdy, kdy vskutku má světu sovětskému, nebo světu vůbec, něco říci. Tak také v tomto případě, kdy shrnoval bilanci první pětiletky. Ukázal, že správnou byla linie Ústředního výboru — rozuměj Politbureau a Stalina samotného — která žádala rychlou industrialisaci a kolektivisaci, a prohlásil, že pětiletka byla splněna přibližně z 93 procent, což v kritické situaci „zahnívajícího světa kapitalistického“ znamená nepopíratelný úspěch. O ceně, za jakou bylo dosaženo tohoto úspěchu, který ovšem přesně číselně sotva se dá vyjádřiti, se Stalin přirozeně nezmiňoval, neboť jako diktátor, řídící stát s výšín velitelského pahorku, nemá pro podobné detaily smyslu a nemůže ani tratiti na ně své pozornosti. Dále uvedl Stalin, že nastávající první rok pětiletky druhé, jejíž směrnice budou včas vypracovány, bude pokračováním epochy právě zakončené, poněvadž ani jinak není možno, má-li býti vzrůst státu k socialismu organický. Předseda „Státní plánové komise“, Kujbyšev, oznámil pak brzy po té data, týkající se hospodářského programu na rok 1933, který průměrně měl znamenati vzrůst kolem 12% proti roku 1932, v některých odvětvích hospodářského života však vzrůst daleko větší.

Podíváme-li se dnes, rok po těchto retrospektivních i programových řečech, na situaci v SSSR, nemůžeme říci, že by první rok druhé pětiletky skončil pro sověty špatně a že tedy snad právě tento špatný závěr byl by příčinou, proč se dnes o pětiletce tak málo mluví. Je sice pravda, že první pololetí 1933 ukazovalo symptomy skutečného úpadku nebo aspoň deprese. Vždyť v této době průmysl téměř všech odvětví zůstával daleko za plánem, ani metalurgie, ani výroba strojů, ani těžba nafty, uhlí a dříví, ani doprava železniční, silniční a vodní, ani dodávky obilí, ani činnost komunální a kulturní, nedosáhly více než sotva 30% celoročního plánu. Teprve jarní kampaň osevni přinesla určitý přelom do zemědělství, patrně v důsledku

toho, že byl slíben volný obchod potravinami těm okresům, které včas vyplní své dodávkové povinnosti vůči státu. Od druhého pololetí 1933 datuje se však i vzestup činnosti průmyslové, těžařské, stavební, dopravní, takže závěr roku je asi stejně vzdálen od programových a plánových čísel, jako tomu bývalo v jiných letech, to jest 10 až 15 procent. Jako ilustraci můžeme uvést na příklad výrobu litiny a oceli, tedy těch dvou hlavních hmot, které jsou nejdůležitější pro stavbu strojů a tudíž i pro mechanisaci a racionalisaci. Zde pohyboval se program kolem 9 milionů tun pro každý z těchto fabrikátů. Sovětský tisk celoročně pravidelně denně uveřejňoval data, kolik se vyplavilo oceli a litiny v celém SSSR. Začalo to v lednu 1933 přibližně se 14.000 tun denně, kteréžto množství zejména v druhém pololetí poněkud stoupalo, nedosáhlo však nikdy více než 22.000 tun denně. Uvedené minimum odpovídá asi 5.1 mil. tun, maximum něco přes 8 mil. tun za rok. Průměr nebude větší, než necelých 7 mil. tun, tedy proti programu úbytek plných 22%. Stejně tomu bylo zřejmě i u mnohých jiných odvětví, hlavně u těžby paliv, uhlí a dříví, různých rud, dopravy železniční a jiné. Leckde ovšem situace byla lepší, ale nač se dále chlubit prvním rokem nové pětiletky, když v prvním půlletí jejím místo 47% vykonáno jen sotva 30% projektovaných prací? Jedině ve výnosu zemědělském byla situace lepší, neboť jednak dobrá úroda, za druhé lepší zákonodárství, pokud jde o odvádění obilí státu, a za třetí pořádný politicko-GPUovský dozor nad sovcy a kolchozy dovedly zde vykonati — vzhledem k sovětským poměrům — přímo divy. Sovětská vláda dala se v této době v zemědělství na jediné správnou cestu, nesnažiti se totiž zvyšovati celkový polní výnos stálým zvětšováním osevní plochy, nýbrž snažiti se zvýšiti výnos z jednotky osevní plochy lepší jakostí obdělávání polí. Byl-li výnos obilí, zejména pšenice, v roce 1932 směšně či spíše tragicky nízký a pohyboval se kolem 7—8 q z hektaru, stačilo zvýšiti tento výnos o necelé dva metrické centy z hektaru, aby na 135 mil. hektarů byla sklížena rekordní žeň. I dále bude hleděno k tomu, aby výnos, a s tím souvisící kvalita zemědělské práce, byly zvyšovány a tím konečně SSSR zbaven stálé příšery hladu. Ovšem ani při této politice nevymizí občasný hlad ze SSSR a to až do té doby, dokud nebudou vybudovány řádné dopravní cesty. Při rozsáhlosti přímo olbřímí a při rozmanitosti klimatických podmínek bude v SSSR vždycky někde neúroda. A padne-li na kraje dopravně nepřístupné, nikdo nebude s to zabrániti, aby se v nich nehladovělo. Toto všechno se nyní v sovětském svazu dobře vidí a ví, je to po „vítězném“ skončení první pětiletky, kdy měl býti ve SSSR již vlastně ráj — nač tedy mluví mnoho o pětiletce druhé, dokud tato tak zvaná úzká místa nejsou likvidována?

Hlavní výkony z minulého roku.

Leč přes to všechno nelze říci, že by za uplynulý rok 1933 bylo v sovětském hospodářství vykonáno málo. Pro zajímavost vypočítáme aspoň některé nejznamenitější výkony za první rok druhé pětiletky. Ví se o tom u nás pramálo, a i když jména objektů zní dosti cize a těžko bude ona místa vyhledati na mapě v obyčejném atlasu, přec jen zde uvádíme aspoň nejhlavnější.

Pohlédneme-li na hospodářskou mapu SSSR, na níž jsou vyznačeny práce za uplynulý rok, tu můžeme konstatovati, že bylo v průmyslu vykonáno nových prací

nákladem téměř 18 miliard rublů. Tato obrovská cifra, jejíž reální hodnotu těžko lze si představití přesně, vzhledem k tomu, že hmotný obsah sovětského ruble se vymyká přesnému vymezení a činí pouze jisté nevelké procento ruble zlatého t. j. našich sedmnácti korun, byla použita z převážné části k dodělání podniků, u nichž kladení základního kamene spadá ještě do pětiletky první. Jen menší část těchto podniků náleží cele do druhého pětiletého plánu. Lze tedy říci, že heslo „pětiletka za čtyři léta“ sehrálo sice svou agitační roli uprostřed první pětiletky, že však ve skutečnosti bylo opravdu jen pouhým heslem. Rok 1933 znamená tedy vlastně jen dodělávání pětiletky první a jen v několika nových věcech záběr do pětiletky druhé.

Oněch zmíněných 18 miliard bylo použito hlavně na tyto objekty: Bylo uvedeno v činnost 52 dolů na kamenné uhlí. Tyto doly mají poskytovat ročně 29 mil. tun uhlí. Začaly pracovat gigantické závody jako Zaporožstal (u Dněprostroje a jeho energií) se čtyřmi válcovnicemi, novou vysokou pecí a sedmi pecemi elektrickými, všechno nákladem 175 mil. rublů, nebo metalurgický závod Azovstal (náklad 148 mil. rublů), nebo podobný závod v Zakavkazí t. zv. Zestafonský kombinát, dále Ufalejský závod na výrobu niklu, obrovský závod na aluminium rovněž ve městě Zaporožje u Dněprostroje. (Dnes již se tomuto objektu říká „Dněproges“, t. j. Dněprovská státní hydrocentrála.) Ve střední Asii, ve městě Čimkentě, zahájil práce obrovský závod na výrobu olova, na severním Kavkaze ve městě Ordžonikidze — dříve Vladikavkaz — závod na zinek. Začala pracovat obrovská továrna na traktory v Čeljabinsku (náklad 253 mil. rublů, to jest tolik, jako celý Dněprostroj), továrna na těžké stroje důlní a jiné na Urale, t. zv. Uralmaš, vystavěná nákladem 210 mil. rublů. Rovněž byl dokončen nový závod na stavbu lokomotiv v Lugansku (162 mil. rublů) a chemický kombinát poblíž Moskvy v Bobrikách, kteréžto město pak den po zahájení práce bylo právě v těchto dnech slavnostně přejmenováno na Stalinogorsk. Analogický závod byl vybudován v osadě Gorlovce. Z elektrocentrál velkých rozměrů začala pracovat centrála na řece Rionu v Zakavkazí, centrála Dubrovská a ve větší míře také Svirjská u Leningradu. V Gomelu vrostla sklárna nákladem 118 mil. rublů, v Leningradě, Moskvě a Baku velké kombináty na zpracování masa, v Gruzii, středním Rusku a Kazakstanu po jednom velkém cukrovaru, dále kombinát mléčný a průmyslu rybního. Zřízeno bylo 420 nových motoro-traktorových stanic, pracujících výhradně pro kolchozy, takže dnes již 60% kolchozů má k dispozici mechanickou sílu. Do exploitace dána byla velká irigační síť Vachš v Tadžikistanu. Vystavěn byl pomocí trestanecké práce kanál Bělomořsko-Baltický v délce 237 km, tři důležité železniční linie v délce přes 1000 km, elektrisováno bylo kolem 300 km železnic. Částečně dána byla do provozu druhá kolej mezi Moskvou a Doněckou pánví v délce 560 km. U města Gorkij — dříve Nižnij Novgorod — vystavěny byly dva obrovské mosty, jeden přes Oku, druhý přes Volhu, o nichž se mluvilo již několik desetiletí, k jichž stavbě však došlo teprve loni. V černé metalurgii zahájena byla práce na sedmi obrovských vysokých pecích (1,835.000 tun litiny ročně) a na 28 pecích martinských (1,550.000 tun oceli ročně). Celkem pracuje nyní ve SSSR kolem 110 vysokých pecí. Kromě toho dokončeno bylo 12 pecí na ocel nejvyšší jakosti, 12 válcoven a dvě továrny na litinové roury. Současně

bylo zvýšeno tempo staveb. Obnášela-li doba stavby průmyslového giganta asi 4 léta, činí nyní nanejvýš polovici.

Již tento program, daleko ještě neúplný, znamená velký vklad sovětské industrialisaci. Ovšem rozdělíme-li si jej na těch 23 mil. čtverečních km a téměř 170 mil. obyvatel, není na něm viděti nic zázračného. Sami nejoficiálnější bolševici přiznávají, že zůstal o 15% za plánem.

C o m á b ý t i v y k o n á n o l e t o s .

Pro rok 1934 má být použito k investicím okolo 25 miliard rublů, což proti roku minulému znamená nebývalý přírůstek o 39%. Avšak na př. železniční doprava, vodní doprava a průmysl automobilový mají míti vzrůst až dvakrát vyšší, aby dohnaly ostatní odvětví průmyslová. Z hlavních prací projektovaných pro rok 1934 zmínky zasluhují: Kanál Moskva-Volha nákladem 400 mil. rublů, moskevský Metropolitain za 350 mil. rublů, velké hydrocentrály na Volze a přítocích v Permi, Jaroslavi a Gorkém, kanál Volho-Donský, projektovaný již od desíletí. Imposantní prací roku 1934 bude obrovský Ústav experimentální medicíny v Leningradě, na nějž bylo preliminováno 100 mil. rublů. Rovněž Palác sovětu v Moskvě, který se bude vypínati na místě bývalého chrámu Spasitelova a uprostřed ponese sochu Lenina z chromové oceli, 82 metrů vysokou, náleží do programu tohoto roku aspoň co do základních prací, jež budou prováděny nákladem 25 mil. rublů. Z gigantů metalurgických přistoupí se ke stavbě závodů hlavně na Sibiři a Dalekém východě, zejména v místech Bakalsk, Chalilovo a Kuzněck, kde bude vystaven druhý železářský kombinát. Kromě těchto závodů, továren a podniků, jichž stavba bude zahájena, bude značné množství starších doděláno a dáno do exploitace. Takových investic bude dokončeno za 22.5 miliard rublů. Mezi nimi bude 39 šachet na kamenné uhlí, s předpokládanou těžbou 21.6 mil tun uhlí ročně, 13 t. zv. crakingů, které zpracují ročně 22 mil. tun nafty. V provoz vstoupí vysoká pec v Krivom Rogu na Ukrajině (náklad 212 mil. rublů), dále metalurgické závody v Nové Tule, Novo-Lipecku, válcovna na Urale, závod na zinek v Čeljabinsku, další metalurgický závod v Kramatorskoj (náklad 248 mil. rublů), továrny na litinové roury v Makějevce a Sinarsku. Vystavěna má být řada továren na stavbu vagonů, na stavbu strojů a zařízení pro doly, různých oceláren a válcoven, na Amuru budou zřízeny loděnice, do práce budou dány elektrocentrály v Bobrikách, Stalinu, Samaře, Charkově a Gizeldon. Textilní průmysl po prvé začne ve velkém pracovati v místech, kde se pěstují jeho suroviny, to jest ve Střed. Asii. V Taškentě i Barnaule vyrostou rozsáhlé textilní kombináty, stejně tak i v Zakavkazí, Novosibirsk, Taškent a Simferopol obdrží velké továrny na obuv, Vjatka továrnu na učební pomůcky, Verchněudinsk a Lisičany sklárny, Brjansk, Semipalatinsk, Lenínakan, Aščabad, Ivanovo kombináty na zpracování masa. Na asijské půdě vzniknou čtyři cukrovary v místech Kara-Baltiask, Bijsk, Nikolsk-Usurijsk a Taldy-Kurgan. Do provozu budou dány trati Karaganda-Balchaš (350 km), Tomsk-Čulym (95 km), Grišino-Pavlograd (114 km), elektrifikovány budou trati Dolgincevo-Zaporožje (188 km) a v Zakavkazí Tiflis-Stalinisi (dříve Gori, rodiště Stalinovo, 120 km). V činnost vstoupí 13 nových vysokých pecí, mezi nimi druhá Kuzněcká, která bude dávat

kolem 4 mil. tun oceli ročně, což je jen o něco méně než dávaly před válkou všechny ruské vysoké peci dohromady.

Podobný program existuje ovšem i pro ostatní odvětví hospodářského života, zejména průmysl lehký, lesní, potravinářský, pro dopravu železniční, silniční, vodní a leteckou a zejména pro hospodářství polní. Jestliže zemědělství bylo kolektivisováno co do plochy z 83%, má být nyní učiněn důkladný krok ke kolektivisaci úplné. Nových 540 motoro-traktorních stanic má pomáhati kolchozům, aby řádně obdělávaly půdu a zvýšily sklizeň z jednotky plochy. Postupně bude zvyšována výroba umělých hnojiv, proto zesílena byla stavba chemických továren, které současně mají zvýšiti brannost státu.

Velký program je vypracován též pro činnost komunální a všeobecně kulturní. Na stavby bytů, úpravu měst, opatření asanační atd. je určeno 13.7 miliard rublů. Zde ovšem činnost sovětská je teprve v počátcích, neboť v obrovském SSSR je pouze 360 měst s vodovodem, 55 s kanalisací a 50 s tramvají. Rok 1934 má zvýšiti počet vodovodů o 10, kanalisací o 9 a tramvají o 5. Jak z tohoto příkladu je patrné, bylo by, a zajisté i bude zapotřebí ještě mnoha pětiletok, aby aspoň města s vodovodem měla také kanalisaci. A k tomu, aby všichni lidé ve SSSR používali jak náleží kapesníku, rovněž dvě pětiletky nestačí.

Zde jsme tedy již oběma nohama v pětiletce druhé.

Z a s e h l a v n ě t ě ž k ý a v á l e č n ý p r ů m y s l .

„Hlavním úkolem druhé pětiletky jest dokončení technické rekonstrukce veškerého národního hospodářství SSSR“ — prohlásil 28. prosince 1933 na zasedání Ústředního výkonného výboru předseda Sovětu lidových komisařů, Molotov, který spolu s Kujbyševem je autorem thesí o povaze druhé pětiletky, jež deset let po smrti Leninově budou nyní předloženy nejvyšší komunistické a sovětské instanci, totiž XVII. sjezdu strany. To znamená, že stejně jako za pětiletky první, státi bude v čele činnosti v pětiletce druhé zase průmysl těžký, který má vytvořiti materiální základnu pro rekonstrukci národního hospodářství. Tento poznatek je velmi důležitý, neboť ještě před nedávnem se zdálo, že druhá pětiletka bude státi spíše ve znamení těch druhů průmyslu a výroby vůbec, které mají v první řadě poskytnouti nejširším kruhům zchudlého a sešlého sovětského obyvatelstva předměty nejnnutnější potřeby, aby již jednou nedostatek všeho nejnnutnějšího byl skončen. Ale vlivy situace mezinárodní pravděpodobně způsobily, že i pětiletka druhá bude státi ve znamení nových kolosů černé i barevné metalurgie, strategických drah, chemických kombinátů a všeho toho, co souvisí přímo i nepřímo s obranou a výzbrojí státu. Ovšem pětiletka druhá přes to věnuje mnohem více než pětiletka první výrobě předmětů nejširší potřeby, ale charakter i ráz její přec jen bude v první řadě průmysl těžký, totiž metalurgický, strojní, válečný. To ostatně také proto, že přes všechna úsilí pětiletky první, zůstal těžký průmysl hodně pozadu proti předpokladům. Ukázali jsme to v dřívější kapitole na příkladu s výrobou litiny a oceli, s malými obměnami platí to i v ostatních oborech těžkého průmyslu.

Všeobecně vzato, zásady, na nichž má být vybudována druhá pětiletka, jsou podle thesí Molotov-Kujbyšev přibližně tyto:

V průmyslu: 1. Provést technické přeskupení všech odvětví národního hospodářství SSSR, jímž by bylo zabezpečeno v době co nejkratší zavedení nejnovějších technických zdokonalení, aby v roce 1937 nejméně 80% výroby průmyslové pocházelo z podniků, vystavěných během obou pětiletok.

2. Provést takovou rekonstrukci výroby strojů, která by zajistila, že všechny potřeby státu budou kryty vlastními silami.

3. Dokončiti v zásadě mechanisaci všech těžkých pracovních procesů a tam, kde to není plně možno, učiniti tak nejméně ve dvou pětinach prací.

4. Vytvořiti novou energetickou základnu, jakož i rezervy, které by zaručily nepřetržité a nerušené zásobování elektřinou.

5. Úplně likvidovati zpoždování ve výrobní intenzitě černé metalurgie a zdvojnásobiti během pětiletky její množství. V metalurgii barevné provésti modernisaci výroby podle nejnovějších poznatků.

6. Dosáhnouti rozhodného postupu ve výrobě chemické, který by zajistil jak chemisaci všeho národního hospodářství, tak i zvýšení působivosti k obraně státu.

7. Co nejvíce rozšířiti výrobu průmyslu lehkého a potravinářského na podkladě velkého průmyslu strojního a zvýšiti jeho automatisaci, zejména pokud jde o průmysl textilní.

8. Zvýšiti kapacitu práce a výkonnost jednotlivce a při tom dosáhnouti značného snížení výrobních cen.

9. Zlepšiti všestranně a všeobecně jakost výrobků.

Zemědělství:

Cena zemědělské produkce má stoupnouti ze 13.1 miliard rublů hodnoty roku 1926 (poměrně nejbližší zlatému rublu) na 26.6 miliard. Výnos obilnin má činiti průměrně 10.6 q z 1 hektaru, v celku 1100 mil. q. Ve stejném poměru má vzrůstí výnos kultur technických. Počet motoro-traktorových stanic bude zvýšen ze 2446 koncem 1932 na 6000 koncem 1937. Traktorový park zvýší svou mohutnost ze 2,225.000 HP na 8,200.000 HP. Zemědělské hospodářství má v tomto období dokončiti svou mechanisaci, má býti opatřeno dokonalými agronomy a osvojiti si racionální způsoby umělého hnojení. Kolektivisace má býti úplná, individuální rolníci musí zmizeti v kolchozech.

V oboru dopravním.

Množství železničních nákladů bude zdvojnásobeno (vzroste na 302 miliardy tunkilometrů), nákladů vodních téměř ztrojnásobeno a to jak na řekách, tak i na mořích. Železnice budou technicky rekonstruovány, kolem 5000 km bude elektrisováno, kolem 9500 km opatřeno druhou kolejí. Na délce 20.000 km budou lehké kolejnice vyměněny za těžké. Počet lokomotiv bude zvýšen z 19.500 na 24.600 kusů, počet vagonů z 552.000 na 803.000 kusů. Vystavěny budou nové trati mezi stanicemi: Akmolinsk—Kartaly, Moskva—Doněcká pánev, Karaganda—Balkaš, Ufa—Magnitnaja a magistrála Bajkalsko—Amurská, takže délka všech tratí vzroste z 83.000 km na 94.000 km 1. ledna 1938. Velké práce budou vykonány též při stavbě kanálů, tak aby byla všechna ruská moře mezi sebou spojena, rovněž všechny hlavní řeky evropské části SSSR.

Počet aut vzroste ze 75.000 počátkem 1933 na 580.000 koncem roku 1937. Úprava silnic poskytne 210.000 km nových cest.

Délka sítě civilní dopravy letecké vzroste z 32.000 km nynějších na 85.000 km koncem pětiletky.

Příprava kvalifikovaných pracovníků všech oborů obsáhne nově 5 mil. lidí, z nichž na 700.000 bude šoférů. Vysoké školy technické dají 340.000 nových inženýrů a průmyslovky 900.000 lidí střední technické kvalifikace. Počet všech odborně školených sil vzroste ze 2.7 mil. lidí na plně čtyři miliony.

Rozdíly mezi plánem a provedením.

Jak z tohoto povšechného nástinu je patrné, je program druhé pětiletky nemalý. Řekneme-li ještě, že náklad na investice druhé pětiletky má činiti 133.4 miliardy rublů proti 50.5 miliardám věnovaným na investice v pětiletce první, že z toho průmysl má dostati 69.5 miliard proti 25 miliardám dříve, zemědělství 15.2 miliard proti 9.7 miliardám v letech 1928—1932, doprava 26.3 miliardy proti 8.9 miliardám, pak jsme charakterisovali astronomickými ciframi to, co si bolševici troufají stavěti na svém území v době od 1. ledna 1933 do konce prosince 1937.

Není třeba vypočítavati nyní nejhlavnější podniky, které z těchto obrovských obnosů mají býti postupně stavěny. Bylo by to analogické, jako byl výpočet podniků vystavěných a daných do práce v roce 1933, prvním roce druhé pětiletky i výpočet objektů, chystaných pro rok 1934. Jsou mezi nimi obsaženy takřka všechny druhy průmyslu, dotýkají se skutečně veškerá národního hospodářství, jakož i všeobecně kulturního dění. V programu tomto mluví se opět o likvidaci ngramotnosti, o stavbě nových bytů, o zdokonalení sociálních zařízení. Bude snad osudem všech pětiletok dalších, že se o těchto věcech stále bude mluvíti, čili, že — jinak řečeno — SSSR nikdy nebude se svou výstavbou hotov. Hlásá-li program druhé pětiletky ve svém závěru, že boj proti úklonům a oportunistům musí býti dále veden, že cíle pětiletky se dosáhne jen stálým bojem proti třídním nepřátelům a škůdcům, skrytým jak v kolchozech, tak i v jiných sovětských podnicích, mluví-li se o zesílení třídního boje proti kulakům již dávno rozprášeným za první pětiletky, znamená to, že vlastně žádný rok pětiletky první nebo druhé a patrně také každé další nedodělá program, který mu byl vytčen, čili, že plánování a pětiletkování ještě zdaleka neznamena, že slovo a číslo bylo učiněno tělem.

A i toto bolševici velmi dobře vědí. Vědí, že plánování je jedno a provádění plánu druhé. K prvnímu je třeba síly fantasie, k druhému vytrvalosti a síly rozumu i rukou, zejména pak osobní svobody. Tu však režim sovětský stále ještě nemůže dáti a proto se ohlíží po něčem jiném, co by udrželo provádění pětiletých plánů hezky pohromadě. Bolševici chystají se tedy zrušiti na XVII. sjezdu dosavadní kontrolní orgány jak ve své straně, tak i ve státě (Ústřední kontrolní komisi a lidový komisariát dělnicko-rolnické inspekce) a nahraditi je orgány novými, t. zv. komisemi stranické i sovětské kontroly. Jak se tato instituce vyvine, je dnes nsnadno říci. Ale vzhledem k tomu, že v pětiletce druhé mluví se o rozšíření sítě politických oddělení u motoro-traktorových stanic a u sovchozů, tedy o zvýšení policejních opatření na vesnici, lze se domnívati, že i nová forma stranické a sovětské kontroly bude jen znamenati zúžení svobody osobní a posílení diktátorských metod k vytváření pracovní a výrobní disciplíny. A tak ani druhá pětiletka, přes svůj obrovský rozmach výrobní a investiční, nepřinese ani sovětský

ským národům to, čeho si my ceníme nejvýše, totiž svobodu a hospodářskou i politickou demokracii.

Radek ve své apotheose Stalina, uveřejněné takřka v předvečer XVII. sjezdu a desátého výročí Leninovy smrti v moskevské „Pravdě“ a přenesené fantasticky až do roku 1967, kdy se bude slaviti padesátileté trvání SSSR, razí pro sovětské občany místo názvu „spoludruzi“ nový název „spolutvůrci“. Tento pojem obsahuje v sobě mnohem více svobody než pojem „spoludruh“. Spolutvořiti může je duch svobodný se svobodným, soudruhem je možno býti i v otroctví. Doufejme tedy, a nic jiného nám nezbyvá, že v době, kdy bude snad přednesena Radkova fantastická apotheosa Stalina, to jest na světové oslavě padesátiletého trvání SSSR, že aspoň v té době náplň tohoto nového oslovení sovětského občana bude odpovídati skutečnému stavu věcí ve SSSR. Dnes ještě spolutvůrců v sovětském státě není, dnes jsou tam ještě stále diktátoři.

J. E. Šrom.

p o z n á m k y

Nelson III. a státní jazyk

Národní demokracie po katastrofě na dole Nelson III. se pustila do energického hájení práv státního jazyka na dolech. Což jest řeč docela vedle. Čtème-li pozorně zprávy o katastrofě na dole Nelson III., ani nejmenší větička nám neřekne, že by nedostatečné uplatňování práv státního jazyka mohlo býti příčinou katastrofy. Jest věci vyšetřující komise a jest věci soudu, aby našli a potrestali viníky. Ale jistě vina a příčina není v tom, že na tomto dole nebyla hájena práva státního jazyka. Z fotografií vidíme, že nápisy v dole byly česko-německé. Snad německo-české. Ale i kdyby tyto nápisy byly jen české, neměnily by nic na věci. Podstata věci jest v tom, že vyhlášky nebyly dodržovány. Nedodržovala je správa dolů. Dělníci žádali provádění bezpečnostních opatření. Důlní správa těchto požadavků nedbala. Kdyby v národní demokracii byl někdo, kdo by šel na kloub věci, musil by si říci: naše strana mluví o koze, zatím co řeč jest o voze. Není na př. pochyby o tom, že p. Jůzl, který byl poslán do pense, ovládal státní jazyk. Přes to však šel do pense. Rozhodovaly o tom jiné věci, než znalost státního jazyka. Čtème o tom, že p. Jůzl byl národní demokrat. Byla zatčena řada vedoucích lidí na dole. Byli zatčeni proto, že neovládali státní jazyk? Nikoliv. K tomuto opatření vedly docela jiné důvody. Ať točí národní demokracie věc jakkoliv, nepřesvědčí nikoho rozumného, že její úsilí o uplatňování práv a zájmů státního jazyka mělo by něco společného s katastrofou na dole Nelson III. Národní demokracie tomu říká: hájení zájmů státního jazyka. My tomu říkáme: sypaní písku do očí. Stačí srovnávati stanovisko „Národních Listů“ a nár. dem. tisku se stanoviskem německého tisku, na př. „Prager Tagblattu“, „Brüxer Zeitung“ atd. Je přirozené, že německý tisk nemá zájmu na tom, aby na dolech se uplatňovaly zájmy státního jazyka. Ale v meritě se národně-demokratický tisk shoduje se stanoviskem německého ne-socialistického tisku. Národní demokracii nejde o státní jazyk. Jde jí o to, že po výbuchu dolu Nelson III. oživla otázka: co budeme dělat s doly? Německý tisk snáší důkazy, že nějaké vyvlastnění dolů by nezabránilo výbuchům. Dokazuje, že stát není dobrým podnikatelem, že jest nutno respektovati soukromé podnikání atd. Jsou toto zájmy německého dělníka? Ne; to jsou zájmy německých těžařů. A tu se sejde národní demokracie s německými těžaři.

V. G.

140

Bylo potřeba 140 životů, aby se české svědomí rozhoupalo. V dolech umírali i dříve dělníci. Ale tu byl zabit jeden, tu byl zabit druhý a takové zprávy z dolů jsou již tak obvyklé, že zapadly v běžných denních zprávách. Jest potřeba strašlivá katastrofa, aby se české svědomí hnulo? A věc ještě horší: ani těchto 140 životů, kterých už není, nestačilo, aby se české svědomí hnulo všude. V téže době, kdy se rozhoupalo

tento velký a smutný zvon, byli tu už lidé, kteří se starali o to, aby se nerozhoupal přesprávil. Ještě nezačalo se vyšetřovat, kde jest příčina, kde jest vinník, a už jsme četli: bezpečnostní opatření v našich dolech jsou na nejvyšší myslitelné úrovni. To jest posudek, k němuž by se měli vráteti ti, kterým záleželo na vyšetření celého případu. Nejen proto, že není dobře chváliti dne před večerem. Nejen proto, že jest pochybné mluvíti o vysoké úrovni bezpečnostních opatření, když ještě doznívá velký výbuch. Hlavně však proto, že vše to, co čtème v denním tisku, říká nám zcela něco jiného, než to, že by na našich dolech byla vysoká úroveň bezpečnostních opatření. Suspendování vyššího státního úředníka a zatčení řady úředníků důlních nelze jinak vysvětliti, než tím, že jest tu nejvýše možná podezření, že tu nebylo vše v pořádku, že tu bylo příliš mnohé a ve velkém nepořádku. Nelze dobře mluvíti o vysoké úrovni bezpečnostních opatření, když se dočítáme, že na dolech v této věci byl šlendrián, že tu byly stížnosti dělníků a horníků, že se však přes ně přecházelo. Zdá se, že zatím co doly prováděly svoji racionalisaci přes hlavy lidí, přes životy lidí, prožívali ti, kterým byla svěřena péče o to, aby se bezpečnostní opatření prováděla, dolce far niente. Po Lagny jsme si chválili, v jakém pořádku máme bezpečnostní zařízení na našich drahách. Ozval se výbuch z Nelson III a ukázalo se, co vše tu bylo v nepořádku. Jsou bezprostřední vinníci. Jest ale širší kruh vinníků, odpovědných za to, že nepořádek, který tu byl, byl viditelný teprve, když zabil 140 lidí.

V. G.

Kontrolující a kontrolovaní

Přemýšlí se teď pod dojmem oseké katastrofy o nových zákonech, jež by zvýšily životní bezpečnost pracujících horníků. Nemělo by se také přemýšlet, jak a proč se neplnily zákony staré? Práce v dolech i v továrnách je podrobena státní kontrole, jejíž předpisy, i když snad jsou zastaralé, by byly pořád ještě dost účinné, kdyby ovšem byly pořádně prováděny. Ale vmysleme se do situace oněch státních úředníků, kteří nad nimi mají bdít — živnostenských inspektorů, báňských revírních inženýrů a j. Jsou to lidé úředně velmi mocní, ale psychologicky zpravidla bezmocní. Proč? Protože jsou v situaci chudáka, jemuž byl svěřen dohled nad velikými pány. Vžijte se pro srovnání do situace soudce, který vede veliký civilní proces, v němž jde o milionové částky. Ten soudce ví, že advokát té či oné strany dostane za svou práci stotisícové palmare, kdežto on sám odejde od procesu se svým skrovným platem a s vědomím vykonané povinnosti. Jaké pocity ten soudce asi má, lze si domyslit. Jsme všichni jenom lidé. Podobný pocit má asi také československý státní úředník, když jde kontrolovat uhlobarony. Trpí s největší pravděpodobností komplexem méněcennosti, který u něho nutně vzniká ze srovnání hmotné situace jeho se situací kontrolovaných, a který jistě špatně přispívá k nezbytnému vědomí autority. Měla by se v těchto případech uvážiti i psychologická stránka věci. Sebelepeší předpisy nepomohou, nebude-li dost lidí, kteří jsou i morálně připraveni zjednat jim náležitou platnost a důraz.

Z. S.

Demokracie v lidech

Hospodářská diktatura jde ruku v ruce s politikou, ba někde jí i předchází. Tak jsme si na ni zvykli, že se nám zdá skoro nemožné, aby v době tak těžké krise stát vystačil s demokratickými prostředky. Tam, kde, jako u nás, diktatury není, zvuká si hospodářský člověk ji přivolávat, jakmile se něco hned od začátku nedaří; kromě toho stalo se zvykem svalovat vinu za všechno na demokratický způsob vládnutí. A přece největší a naprosto zdařilý pokus o řešení hospodářské krise, jenž byl až dosud podniknut, se stal cestou naprosto demokratickou: Anglie opustila odvážným rozhodnutím zlatý standard a přešla k mírnému celnímu ochranářství, aniž užila jediného donucovacího prostředku proti svým občanům. Není zmocňovacích zákonů, není maximálních cen, není zákazu a nařízení, která mění hospodářský profil Anglie, není nových centrál a autokratických korporací a přece se událo něco, čeho dosud nebylo nikde docíleno: ceny nestoupily, pro Angličana zůstala libra librou a šilink šilinkem, nenastal útěk z peněz do zboží, nenastalo kupování a schovávání cizích valut, nenarostly legie šibrů, nevznikly banky a společnosti jako houby po dešti. Jedním slovem, Anglie snížila hodnotu svých peněz a obyvatelstvo stojí při své vládě, tím, že nezneužilo nouze svého státu.

Chodíme denně kolem tohoto zjevu, nevšímáme si jej a hubujeme dále na demokracii a toužíme po diktátech. Snad nám anglický případ připomene, že demokracie je v lidech a nikoliv na pergamentu ústavní listiny.

Z. R.

Rukopisy — česká bolest

Kdo si chce rozmnožit svou korespondenci, ať se veřejně dotkne otázky pravosti RKD a ZH. Je opravdu pozoruhodné, s jakou vášní lidé všech stavů tento starý spor sledují, jak reagují na každý nový podnět dopisy, jak jsou informováni, co všechno přečetli a prostudovali. Kdo z těchto rukopisných vášnivců se zajímá o jiné podobné otázky, ku příkladu o pravost či nepravost nejstarší české kroniky Kristianovy a o jedinečnou knihu Pekařovu? Tento problém je přece zajímavější, než spor o pravost RKD a ZH. Oba tyto rukopisy našim lidem učarovaly. Ve „Venkově“ Hilbert, i když sám v pravost rukopisů nevěří, vidí v nových debatách, nechci říci bojích, známku vlastenectví, jakousi renaissanci českého nacionalismu. První odpůrci rukopisů byli a zůstali nejčistšími vlastenci, jak do svědčuje jejich dílo. Ale je rozdíl v názorech o podstatě vlastenectví. Většinou se chápe a uznává, jen pokud je uplatňováno ve formálních projevech, podceňuje se jeho věcná stránka. Právě nacionalismus může být východiskem snahy osvobodit národ od nepravdy, ať už je jakéhokoliv druhu. Dnes není nejzajímavější otázkou pravosti obou rukopisů, nýbrž vášně českých lidí, s kterou dovedou opět o věci diskutovat, psát, debatovat a dokazovat. Jsou to úplné rukopisné vlny, občas celý problém usne, zdá se, že už utichl, najednou se někde ozve slovo, a rukopisná epidemie propukne znova.

Těžko říci, kolik je vlastně těchto vášnivců, ale zdá se, že je jich více, než by se dalo soudit z tradičního nezájmu naší široké veřejnosti o otázky kulturní a z četných dopisů i novinářských článků, kterými se potírá dobrá hudba v radiu. Nedala by se tato vášnivost ze sporu o rukopisy už jednou vyloučit? Jde přece o otázku, jakých je ve světě mnoho, neslyšely důvody a důkazy pro i proti, na konec se spor vyřešil, nebo také nevyřešil, nezbyvalo než čekat, až pomůže náhoda nebo nějaký nový objev.

Hattala ve „Světozoru“ 1887 prohlásil, že „menším bylo by hrěchem pokládati rukopisy nepravé za pravé nežli vyhlásiti pravé za nepravé“. S tímto názorem nelze souhlasit. Dalo-li se dříve tvrdit, že rukopisy měly svůj význam obrozenecký, že šlo o pia fraus z nejušlechtlejších pohnutek, dnes tyto důvody odpadají.

Pravost nebo nepravost rukopisů KD a ZH nemůže dnes českému národu nic přidati ani ubrati.

Sepsati historii rukopisného sporu bude vděčným úkolem, snad významnějším, než se bude jevití spor sám. Rukopisné boje mají s náboženskými boji XV. století společnou vášnivost a houževnatost, s níž se bojovalo o problémy a zásady, které ve své podstatě časem se rozplývají a jejichž důležitost ztrácí na životnosti. V dějinách zůstává spor, avšak jeho předmět mizí. Mohla-li otázka, byl-li Kašpar Hauser princ nebo podvodník, dáti podnět k sepsání dvou tisíc knih, jak vděčným thematem musí býtí teprve tento spor, vedený s takovou prudkostí a houževnatostí, že rozdvožil celý národ. B. Palkovský.

Agrárníci vybírají hrozinky

Koncem listopadu usnesl se výkonný výbor agrární strany na resoluci, v níž odsoudil liberalistické a socialistické nauky, vysloviv se o nich, že „se ukázaly nezpůsobitelnými k řešení krise“, a žádal organisování a regulování hospodářské činnosti. Projevili jsme tehdy podiv nad tím, jak lze jedním dechem odmítat socialism i volat po plánovitém hospodaření, a pronesli jsme domněnku, že agrární strana ve skutečnosti není od liberalismu tak daleko, jak se tváří. Naši domněnku potvrzuje úvodník, jež otiskl ve „Venkově“ dne 6. ledna pan Rudolf Halík. Smysl tohoto projevu je následující: je prý nutno odstraniti všechny překážky, které se staví v cestu „zdravému“ soukromému podnikání. Pan Halík je tentokrát tak velkomyslný, že do zdravého podnikání zahrnuje i průmysl — což je jistý pokrok. Překážky, jež třeba odkliditi, jsou prý tyto: sociální zákony, finanční kapitál a fiskus. To jest — až na druhý bod, který se však omezuje jen na stížnosti do vysokého zúročení peněžního kapitálu — vyzníají typicky liberalistické. Tu se volá ve jménu svobody „zdravého soukromého podnikání“ po odstranění sociálních závazků, s nimiž je dnes podnikání spojeno. Jestliže zrušíme ustanovení, za jakých podmínek je dovoleno podnikateli zaměstnávat lidi, a jestliže mu odpustíme větší část daní, přiblížíme se dojísta Ivim skokem starému ideálu zlaté manchesterské svobody. Ale kde potom zůstane plánovitě hospodaření, organisace a regulace, po nichž volala agrární resoluce? A půjdeme-li naopak cestou přání Halíkových, jak ospravedlníme ony dalekosáhlé státní zásahy, jež agrární strana vymohla, vymáhá a bezpochyby ještě vymůže

na ochranu zemědělské výroby? Bude pan Halík stejně ochoten vzdát se neliberálních výhod, jako vymáhá odstranění neliberálních překážek? Jak je vidět, neberou agrární předáci čísto hospodářských doktrin příliš vážně. Vyberou si z každé, co je jim na prospěch, a nepoužitý zbytek veřejně proklejí ve sloupcích „Venkova“. Že by tím přispívali k vyjasnění politického zmatku v řadách vlastních i v ostatní veřejnosti, to ovšem říci nelze. Z. S.

Konečně ozdobné telegramy

Tak zajásají — podle tvrzení naší poštovní správy — mnozí občané a mnohé občanky, jejichž dávným přáním je, dostávat telegrafické zprávy na ozdobných blanketech. To je jeden zásadní argument pro jejich zavedení. Za druhé prý se na nich může vydělat pěkná částka do roka. Jakkoliv to zní poněkud chudě, jsou tím úřední důvody pro tuto reformu vyčerpány.

Máme-li na mysli naši poštovní správu, musíme uznat, že Adolf Loos mluvil do prázdna. Ve čtyřicátých letech dvacátého století zvítězily nakonec neutuchající snahy v oboru telegrafního ozdobnictví. „Konečně vítězství“ v tomto případě znamená bohužel žádnou zásluhu a nebylo k němu třeba ani zvláštní námahy. Jak se to už v podobných podnicích pro veřejné blaho dělá, najednou kdesi kohosi napadlo, že bychom měli dát do provozu ozdobné telegrafní blankety. Nebyli bychom prý osamoceni — podotkl kdesi typicky československy: také v jiných státech a to velmi vyspělých se užívá takových blanket, které dosáhly u obecnstva velké obliby. I byla vypsána soutěž návrhů, jež byly také veřejnosti přístupny po dobu celých čtyřřadvaceti hodin. Některé návrhy byly počteny cenami, zbývá tedy jen těšit se na jejich rozšíření v několika standardisovaných typech a ve statisíci exemplářích.

Nechceme skrývat, že nepatříme mezi ty, kdo se z nich těší a máme povinnost říci, proč. Nápad zkrášlit telegrafní blankety je sice soukromý, i když tu jde o skupinu reformátorů, ale důsledky nápadu se týkají nás všech. Ne za všechny nové a nejnovější vymoženosti můžeme být vědci dvacátému století a speciálně době poválečné. Některé z těch darů rozhodně odmítáme, o jiných nemáme ještě ustálený soud. Mezi dary, které přičítáme posledním desetiletím k dobru, patří jistě výrazová stručnost, co největší formální zjednodušení a oproštění ode všech nepodstatných přívěsků. Pokud jde o výrazovou stručnost, pozorovatelnou nejvíce v poválečných letech v nejruznějších oborech lidského života, ta dostala dokonce název právě podle nejstručnějšího sdělovacího projevu: říká se o naší době, že má „telegrafický styl“. Vnitřní krása tohoto nejméně povídavého, na holou podstatu omezeného projevu má svůj doplněk ve formě, která je organickým důsledkem obsahu a jejíž ryzí příklad vidíme právě v telegrafním blanketu. Všechno na něm je účelné a prosté: několik zkratk poštovního úřadu depeši odesílajícího a přijímacího, hlavně místo a čas. Potom adresa, text zprávy a podpis. Standardisovaným písmem, nalepeným v pásce na obyčejný bílý blanket, bez velkých písmen.

Tato stylová, účelu odpovídající forma se nelíbila jistým krasoduchům: zzelelo se jim prázdnoty kolem textu a začali znepokojeně přemýšlet o nějaké výplni. Mocný ornamentální a dekorátorský duch, příznačný kdysi celým dobám, není, jak pozorujete, překonán ani v době naší. A tak budou uvedeny do oběhu telegrafní blankety orámované kresbami, jež straší na díplomech, spatřitelných ponejvíce u tradicemilovných mistrů holičského cechu. Vzpomínáte na ono nerozpletitelné révoří, vinoucí se kolem všelijakých ptáků, motýlů nad hlavou dobově dekoltované Venuše, pod jejíž napraženou pravici se v paprscích vycházejícího slunce na vědomost dává, že pan Josef Trmalík absolvoval speciální kurs nebo byl jmenován členem nějakého spolku. Pod slavnostně rozmáchlým podpisem pana předsedy možno zřít pečet, a pod ní v rohu leží bujarý lev. Brzo budete mít potěšení dostat s podobnou ilustrací telegrafické blahopřání k jmeninám nebo narozeninám nebo Novému roku. I když tam nebude zrovna ten lev, nějaká ta vděkuplná bohyně nebo paprsky nebo ptáčkové nebo květiny tam jistě budou. Zastavme se u několika neodbytných obav, které nám vnuká nejnovější idea poštovní správy.

Je třeba vyjít z názoru, že všechny poštovní věci, tedy i telegrafní blankety, nejsou ani soukromou, ani rodinnou, ani spolkařskou záležitostí: je to instituce pro všechny — a tím je dána i její odpovědnost, také ve směru výchovy vkusu. Je ho v tak málo oborech, ponechaných svobodné vůli jedincům, spolkům nebo firmám, nekazte ho aspoň na veřejných, autoritou státní správy podložených tiskopisech! Máte-li pravdu v tvrzení, že vyhovujete „přání širokých vrstev“, vstoupili jste na cestu proslavenou našimi filmovými výrobci. Prozatím

byl dán souhlas k vyhotovení dvou druhů telegrafních blanketů s ozdobami: jeden druh pro případy gratulační, druhý pro kondolence. Ale s tím se umělecká duše „širokých vrstev“, na něž se poštovní správa odvolává, brzo nespokojí. Někomu se nebudou líbit ptáčkové, jinému panna, někdo bude trvat na věnci se stuhami, případně se symbolickým nápisem a lucernou skrývající věčný oheň. Dosud byl telegram prostě telegramem, ať přinášel přání k svátku, nebo výsledky závodu, nebo zprávu o smrti. Napříště budou už tři druhy telegramů, pokud jde o blanket: jeden druh obyčejný, dva druhy neobyčejné, a to jednak s gratulačním, jednak s kondolenčním pomalováním.

Protrhněte hráz tomuto dnešnímu folkloru, dejte průchod okrašlovacím pudům jednotlivců nebo stavů nebo politických stran — a zaručeně se všichni utopíme v přívalu krásy. Dáte neodolatelný podnět k tomu, aby zatoužila po svých vlastních, stylově vyzdobených telegrafních blanketech strana agrární, sociálně demokratická, strana živnostenská nebo národně sociální. Proč by nebylo možno připustit, aby dostávali blahopřání ke svému snažku nebo k otevření nové filiálky majitelé řeznického závodu na blanketu se stylovou řeznicko-uzenářskou výzdobou? A proč by nemohly uplatňovat svůj nárok církve? Proč by na příklad katolici nemohli chtít jiné kondolenční blanketky, než evangelici nebo židé?

Snaha o zavedení ozdobných blanketů je ve své podstatě nejen krokem zpět, není jen nebezpečím pro vkus širokých lidových vrstev, které musí být vedeny a ne sváděny takovýmto způsobem, tato snaha je i protisociální, protože bude přirozeně dražší telegrafování ozdobné než telegrafování obyčejné: na čem by jinak hodlala poštovní správa vydělat těch několik doufaných milionů ročně? Snobismus působí nejen v sociálně privilegovaných a středních vrstvách, působí i ve vrstvách sociálně slabších a nejslabších. Když nadejde příležitost k telegrafnímu blahopřání, vznikne u odesílatelů přirozený tlak: nezůstat pozadu za ostatními, kteří poslali telegram ozdobný a nespokojit se jen telegramem bez guirland. Vzniklo by nebezpečí, že by si adresát při jeho otevření řekl: „on si to nemůže dovolit“ — tak budou uvažovat odesílatelé. Na druhou straně se budou příjemci telegramů ptát, jak přijdou k tomu, aby byli obšťastňováni tak standardní a naivní poetičností ve výpravě.

Proti ozdobným telegramům třeba protestovat, i kdyby je poštovní správa nechtěla zdražovat. Zkrášlené telegrafní blanketky jsou absurdností v dnešní době, stejně jako by byly absurdní blanketky tištěné ozdobným písmem nebo blanketky neparfumované.

Franta Kocourek.

Laik o globální metodě

Ve sporu o globální metodu, čili, jak se po česku říká, o metodu celků, proneseno bylo již tolik hlasů pro a proti, že to dokonale stačí, aby veřejnost byla zmatena v názoru na oprávněnost a účelnost této nové vyučovací metody. Zejména rodičové dětí, které byly „postřiženy“ novou metodou, jsou zmateni a sledují-li hluk, který se o metodu rozvířil, jsou spíše ochotni věřit, že jejich děti jsou vyučovány nějak hůř, než tomu bylo dříve. Je však třeba si všimnout výsledků této metody.

Více, než čtyři měsíce, po které se globální metodou na pražských školách vyučuje, je přece jen již taková doba, aby bylo lze říci, zda metoda má úspěchy, či nikoliv. Tato okolnost je také příčinou, proč pisatel — ač laik — dovoluje si míchat se do věci, která by měla být výhradně záležitostí pedagogů. Soudí totiž, že právě tak jako na př. do otázek lékařské nebo technické vědy nemohou úspěšně mluvit pedagogové, i do věcí vyučovacích nemělo by se zasahovat a zejména nikoliv způsobem, jak to vidíme právě ve sporu o globální metodu.

Také pedagogika se vyvíjí. Zeptáme-li se našich dědečků, jak se učili v prvé třídě na obecné škole, srovnáme-li to s tím, jak se učili naše otcové a my sami, shledáme, že zde byly značné rozdíly, které se mohou přirovnat k rozdílu mezi tím, jak se učí na školách bez globální metody a na školách s globální. Dnes se léčí jinými metodami než dříve, také technické metody jsou jiné, slovem vědy činí pokroky. I pedagogika učinila pokrok od dob Komenského, který ostatně nebyl tak docela vzdálen myšlenkám, jež jsou podstatou globální metody.

Ale o to mi nejde. Chtěl bych pouze říci, že globální metoda má dobré výsledky. Konstatauji je na základě pozorování v nejbližším okruhu. Měl jsem zprvu rovněž nedůvěru k nové metodě, nyní však již nikoli. Vidím především, že globální metoda působí na děti tím, že v nich budí větší a čilejší

zájem o školu. Je pravda, že globální metoda je obtížnější, nikoli však pro děti, ale pro učitele, kteří se musí dobře připravovat, musí pracovat s napjatou pozorností, aby splnili cíle, metodou kladené. Děti vpravují se lehčeji do učení, novou metodou usnadňuje se jim chápání a zejména lehce vpravují se do čtení. Zamítat metodu snad proto, že dříve mohlo dítě pracně přečíst slovo, obsahující písmena, jež byla již ve škole procvičena, není odůvodněné ani správné, protože se přehlíží, že globální metoda vpravuje děti přímo do poznání slov. A zná-li dítě za čtyři měsíce školní docházky (z nichž ještě asi čtyři týdny odpadly, protože vyskytl se mezi dětmi záskrt, byly prázdniny atd.) 150 slov, to je slušný výsledek, tím větší, že dítě má již zároveň představu o jistých mluvnických zásadách. Ví-li, jak celé slovo vypadá, ví také, že se píše měkké nebo tvrdé i atd. Zná-li dítě 150 slov, pak samo se snaží poznat jich víc; s první stovkou slov dostává jakýsi klíč ke slovnímu bohatství a poněvadž dítě z povahy svého mládí je zvědavé, touží poznat slova víc čili dostává se k tomu nejdůležitějšímu: pracovat samo. Dřívější odřívání navčívacích písmen bylo mechanické a dětský mozeček se nezaměstnával, kdežto dnes je dítě vedeno jaksi automaticky k poznávání slov a řeči vlastním zájmem. Tím také neobyčejně ulehčuje se vnikání do mluvnice (což má význam pro pozdější léta). Děti globální metodou poznávají rody, ví, že věta začíná velkou písmenou a na jejím konci že je tečka. Kromě toho pro globální metodu dají se vypracovat dokonalejší pomůcky čili dá se účinně metody stupňovat.

Pro výchovu dítěte jsou nejdůležitější prvé dva roky školní docházky. Nikdy již potom nenabírá (poměrně ovšem) tolik nových poznatků, jako v těchto dvou letech. Proto metoda učení je tak důležitá. Z vlastního pozorování soudím, že globální metoda přináší dítěti víc, než metody starší, neboť je bezprostřednější a názornější. Pokládám ji za pokrok a pokládal bych za chybu, kdyby se jí neponechal čas k plnému rozvíření. Agitace proti ní škodí, ne pedagogům, ale dětem. Neboť rodiče ze strachu, abych jejich dítě nebylo snad hloupější, než ty, které se neučí podle globální metody, pouštějí se sami do vyučování. Přehlízejí, co zná, a chytají se toho, co podle jejich domnění by mělo znát. To je nejhorší chyba, jež se mohou dopustit. Ruší tím metodický postup školy, matou dítě a skreslují si pak názor o působení školy.

Globální metodou zahájena byla cesta k jednotnému vyučovacímu systému aspoň ve školství národním a už z tohoto důvodu mělo by se spíše podporovat její rozvinutí a ne ji potírat, namnoze způsoby, jež jsou známy z politických schůzí.

Dr. Ant. Houdek.

Jeden je už odhalen

Dávno už neměli čeští a slovenští demagogové tak znamenitou příležitost jako v t. zv. aféře štefánikovské, jejímž středem byl redaktor tohoto časopisu. Bylo nám v těch dnech čísti mnoho. Ale vrcholu nepochybně bylo dosaženo v košickém „Slově“, což je, jak podtitul praví, „nepolitický reportážní týdeník Joži Igaza Biskupického“. Ten zdál se stát na hranicích duševní choroby. V čísle z 23. prosince psal tento Igaz Biskupický:

„Dňa 12.-eho t. m. sišiel sa dost veľký počet Košičanov v miestnostiach Národného klubu za tým účelom, aby vyriešili ortiel smrti nad blasfemickým českým novinárom Peroutkom, ktorý sa opovážil pošpiniť pamiatku nášho svätého národného bohatiera generála Milána Rastislava Štefánika... Čakal som absolútne radikálne činy a nie kolísanie sa medzi názorami prítomných. Očakával som sto-percentne nezlomiteľnú logiku... $2 \times 2 = 4!$ “

Túto matematickú skutočnosť nezmení ani Boh, ani človek! A preto hlúpy a abnormálny by bol, kto by tento fakt chcel dokazovať... Štefánik je hrdinou! Štefánik je národnou svätosťou! Štefánik je legendou! Hymnou! V najužšom slova smysle! A keď hovorím, že Štefánik je hrdinom, — k čomu nemožno pripustiť ani najmenší tieň pochybnosti — je to isté, ako, keď poviem, že $2 \times 2 = 4!$! Toto sa dokazovať nesmie a kto tak činí, nech je odvezený na psychiatrickú kliniku...“

Pán primár dr. Očenášek hneď na začiatku schôdze podal návrh, aby sa upustilo od všetkých demonštrácií a manifestácií, ale nech sa namiesto toho zbiera vedecký (opakujem a podčiarkujem vedecký) materiál... Teda pán primár chce dokazovať, že $2 \times 2 = 4!$! Návrh pána dra Očenáška považujem za obyčajné zlomyseľné denunciansstvo, lebo z neho vysvitá, že v hrdinstve nášho

bohatiera pochybuje v prvom rade on sám, druhoradne pochybovačnosť chce siať do našich duší... Rozžúľilo ma to, moje žily sa naduly prudkým privalom rozoštvanej krvi a nemal som nadvlády nad svojim perom, ktoré behalo po papieri šialeným tempom... Nie som síce privržencom deštruktívnej revolúcie, ale, keď sa jedná o uhájenie cti tak ohromného velikána, akým je Štefánik, vedel by som sa biť i do krvi... I za cenu existencie, i za cenu úplného morálneho a hmotného krachu! Veď národ potrebuje i obeť!“

Opravdu, obeť prišli, prišli dokonca „i za cenu existencie i za cenu úplného morálneho a hmotného krachu“. Jaké to byly obeť, vysvítá ze zpráv veškerého denního tisku z 12. ledna:

„Na Slovensku zatkl ďalšieho Jehliczkova společníka. Je to jistý Josef Igaz-Biskupický, hlášený jako vydavatel časopisu „Slovo“, ovšem že osoba více méně nastrčená a sloužící irredentě. Igaz-Biskupický byl již delší dobu v podezření, že má nedovolené styky zahraniční a byl sledován, ale nebylo možno mu ničeho dokázat a usvědčit jej. Nyní se sám přiznal v opilství, že má s vídeňským renegátem drem Jehliczkou důvěrné styky a že od něho dostává prostřednictvím agentovým peníze... Jméno agentovo, s nímž se stýkal, Igaz prozradit nechce.“

Poučení je krátké: Češi i Slováci, musíte si dát dobrý pozor na lidi, kteří spekulují s vašim nacionalismem! Na Slovensku je radikální protičeský nacionalism v zájmu Maďarů, a také ho, jak vidíme, podporují Maďari pomocí svých agentů. V Čechách pak zase vidíme, kterak nacionalistické demagogie chápou se ti, kteří nemají nic jiného na mysli, než udělení nebo obnovení své politické kariéry...

—fp—

národní hospodář

Ke kritice naší finanční politiky

(Odpověď na repliku dra Preisse.)

V posledních číslech minulého ročníku rozpředla se debata mezi nejmenovaným znalcem naší finanční politiky, jehož jsme označili za osobu zvláště informovanou, a ředitelem Živnostenské banky, drem J. Preissem o poměru Živnostenské banky k exportu. Přinášíme dnes dupliku nejmenovaného autora.

Čekali jsme s touto odpovědí, přihlásil-li se ještě jiní k diskusi o finanční politice, jež vznikla z naší kritiky vrchního ředitele Živnostenské banky, dra Jaroslava Preisse.

1. Citáty ze svých řečí a z výročních zpráv své banky dokládá dr. Preiss nesprávnost našeho tvrzení, že nevěří v export. V citátech totiž ukazuje dr. Preiss, že export je pro nás nutný, že se ho nesmíme vzdát. Známe tyto výroky, ale naše kritika se týkala něčeho jiného. Tvrдили jsme a tvrdíme, že dr. Preiss reviduje svou účast (kapitálovou a úvěrovou) na exportních podnikcích, že rozšiřuje svůj koncern jen směrem k podnikům, které se obracejí na domácí trh, že z jeho praktické politiky vysvítá, že do budoucna pochybuje o rentabilitě vývozu, že tedy vidí své peníze v dobrých rukou jen, když je půjčuje podnikům s vnitrozemským odbytem. Tak jest rozumět slovům, že „nevěří v export“. Formulovali bychom praktické stanovisko dra Preisse asi takto: export je a bude nutný, máme-li zaměstnat své továrny, ale nevynáší a nebude vynášet, a proto nechť exportující riskuje své vlastní peníze anebo peníze těch bank, které „věří v export“, a ne peníze mé banky. Bylo by tedy věsti důkaz o tom, že toto naše tvrzení není správné. Banka, která má naprostý primát v zemi a může si vybírat své klienty, může, ba musí zaříditi svou úvě-

rovou politiku podle tohoto názoru, a neprávem je jí to vyčítáno.

Smí však exportní průmysl sám se vzdát bez boje? Každý z nás již podobně mluvil na schůzích a poradách o exportu jako dr. Preiss, avšak rozdíl je v tom, že většina z nás nemá možnost volby a že musí prostě „věřit v export“. Dr. Preiss může volit a volil tak, jak jsme řekli v prvním článku, podle zásady: export je mu nutným zlem, jemuž se, kde může, vyhne, a nikoliv životní otázkou, jakou jest hospodářskému celku.

2. Znárodnění lihovarského průmyslu nepokládá dr. Preiss za násilné. Věsti o tom opravdový důkaz bylo by za těžko jemu i nám. Je-li však přípustný důkaz notoričnosti, tedy konstatujeme: a) je notoričné, že ti, jejichž majetek byl znárodněn, jakož i hospodářská veřejnost naše i za hranicemi, pokládají převod do národních rukou za násilný; b) je notoričné, že postižení se bránili a nikoliv dobrovolně svolili k převodu. Obáváme se, že přijdou doby, kdy tento případ uškodí našim vlastním kapitálovým účastem za hranicemi.

3. Otázkou přerušeno vývoje domácího peněžního trhu se dr. Preiss ve své odpovědi nezabývá.

4. Neuzavřená valutární půjčka zahraniční z roku 1930 jest předmětem obsáhlého rozkladu dra Preisse i krátké odpovědi prof. Engliše, kteréžto vývody se doplňují. Dr. Preiss dokládá chronologicky své úsilí o uzavření půjčky, a prof. Engliš kromě toho i svůj teoretický souhlas s valutárními půjčkami zahraničními vůbec.

V praktickém i v politickém životě rozhoduje zdar a nezdar plánu — a půjčka z roku 1930 se nezdařila. Ale takové argumentace se nedovoláváme.

Vycházíme-li ze situace na jaře roku 1931, tedy se, jak dru Preissovi tak profesoru Englišovi, ospravedlnění plně podařilo. Ale právě otázka doby je rozhodující, jak bylo jasno z našeho článku. Vývody obou kritizovaných znovu potvrzují, že kroky k odvrácení hrozivé situace devisové v Národní bance byly podniknuty pozdě. Namítne se, že kritikovi je dnes snadné svádět dodatečnou vinu na lidi, kteří nemohli prokrokovat vývoj. Tato námitka by platila tehdy, kdyby dr. Preiss, prof. Engliš a guvernér Pospíšil se mohli omluvit tím, že takový vývoj nečekali.

Avšak právě naopak ukázali jsme v prvním článku, že již po celý rok 1930 všichni tři se báli vývoje a správně předvíдали katastrofu z nezdravé úvěrové politiky středoevropských bank. Nebylo schůze funkcionářů Národní banky, kde by nebyl kritizován odklon Montague Normana od zlatého standardu a následky tohoto příkladu pro slabé státy. Politika vídeňských a budapeštských bank, které si stále a stále vypůjčovaly, byla ostře odsuzována, a jako memento uváděno, co bude, až jednou nastane jen malý otřes, při čemž se obracela oprávněná kritika proti rakouské a maďarské Národní bance, které to trpí. Tehdy zaplavovali agenti amerických a jiných bank, známých u nás sotva podle jména, nástupnické státy nabídkami na nové a nové úvěry. Nikde se jim nedostalo tak nevlídného přijetí, jako právem u nás, byli-li vůbec přijati. Naši měli dosti rozumu a disciplíny, aby odmítali takové peníze. Přišel-li někdo a dovolával se, že zase půjčil ve Vídni nebo v Budapešti několik desítek milionů dolarů, netajila se mu Národní banka (a snad i Živnostenská banka) kritikou a svými obavami, kam to povede, s poukazem na zhoršující se platební bilanci našich sousedů.

A přece — tady leží vina vidoucích, a ne omyl slepých — jak se teď dovídáme, teprve 7. prosince 1930 došlo k první (snad jen nahodilé) zmínce o půjčce u příležitosti návštěvy dra Preisse u Lazard Frères v Paříži. V této opožděné starosti o budoucnost leží osudová vina, kterou hledá náš první článek, vrcholící ve tvrzení, že selhali ti u finančního kormidla při prvním opravdovém úskalí našich měnových základů. To, v čem se naprosto rozcházíme s kritisovanými, vysvitne jasně, když povíme, že my přikládáme neuzavřené valutární půjčce přídomek „z roku 1930“, kdežto prof. Engliš ji nazývá „z roku 1931“. Co jsou parlamentární průtahy z května 1931, zaviněné slepými politiky, proti ztraceným měsícům z roku 1930, za něž padá odpovědnost na hlavy vidomých! Zde leží podstata naší kritiky, kterou bude těžko vyvrátit.

Dr. Preiss se dovolává francouzské půjčky z roku 1932, o jejíž uskutečnění má zásluhu. Nechceme dnes obnažovat dění, spojené s těmito jednáními, aspoň však pro budoucnost klademe otázku, nečekajíc odpovědi: nebyla jednání v Paříži vedena (nikoli drem Preissem) tak, že Francouzi mohli si myslit — tihle Češi jsou pašáci, chtějí od nás sice půjčku, ale ne, že by ji nutně potřebovali, spíše, aby se nám zalichotili, doopravdy se však bez ní obejdou?

Ještě slovo k projevům z hospodářských kruhů, pokud projevíly náruživý souhlas s naším prvním článkem:

Litujeme, že nemůžeme souhlasit s jejich souhlasem. Řekli jsme jasně, že nekritisujeme Živnostenskou banku za to, že nedala ten či onen úvěr pro exportní obchod. Za to odpovídá její vrchní ředitel akcionářům a vkladatelům, a dr. Preiss by byl špatným bankovním ředitelem, kdyby ze svých názorů na náš export nevyvodil důsledek pro svůj ústav. Živnostenská banka by si dnes nestála tak, jak si dnes stojí, kdyby její vrchní ředitel byl jednal jinak. Nám jde o to, do jaké míry smí hospodářská politika státního celku státi pod vlivem těchto názorů na export. Z.

Život a instituce

Karel Čapek:

Vzpouřa davů

Španělský filosof José Ortega y Gassetrazil toto slovo jako titul své knihy, ve které se pokouší podat diagnosu kulturního i politického stavu dnešní Evropy. Ocituje si nejprve jeho názory.

Charakteristický znak naší doby je hromadnost. Dav se stal všude viditelným; dříve zůstával nepozorován, zaujímaje pozadí společenské scény, kdežto nyní postoupil až k světlům rampy a stal se hlavní osobou hry. Už není hrdinů, je jen sbor. (Těmi davy nemíní Ortega dělnické masy, nýbrž člověka průměrného, ať jeho sociální stav je jakýkoliv.) Dav se rozhodl vstoupit do popředí společnosti, zmocnit se jejich prostorů a užívat jejich nástrojů, a nejen to: vnucuje světu svá měřítká a svůj vkus a snaží se učinit zákonem své hospodské rozumy. Naši dobu vyznačuje to, že průměrný duch, vědomý si své průměrnosti, troufá

si hájit právo na průměrnost a všude je prosazuje. Dnes davy provozují životní úkony, které se dříve zdály vyhrazeny elitním menšinám; za druhé davy přestaly být poslušny těch vysoce kvalifikovaných menšin, neposlouchají jich a odstrkují je.

Ta vláda davů má i svou dobrou stránku, pokud znamená vzestup životní úrovně; ale to má ten následek, že dnešní člověk se dívá s útrpností na všechno minulé. Cítě se znásoben, ztratil náš život veškerou úctu, veškerou pozornost k minulosti. Žijeme v době, jež se cítí zázračně schopnou uskutečňovat, ale neví, co učinit skutkem. Ovládá všechny věci, ale není paní sebe samé. Přes své větší vědomosti a větší technickou zručnost je dnešní svět unášen prostě proudem. Žije se bez životního programu, bez plánu. Právě člověk davový je ten, jehož život nemá plánu a plyne s vodou. Proto nic netvoří, ač jeho možnosti a moc jsou úžasné. Davům se dostalo schopnosti žít jím naočkována pýcha a moc moderního prostředí, ale ne duch.

Hmotně, praví Ortega, stoupl životní standard dnešního člověka, jeho blahobyť a jeho hospodářská jistota; k tomu se připojuje fyzické pohodlí a veřejný pořádek. Život se pohybuje ve vyjetých kolejkách a není pravděpodobno, že by se v něm událo něco násilného a nebezpečného. Není stavů ani kast, nikdo není občansky privilegován; dnešní svět není krajem tísně, neznače a nebezpečí.

A když se obyčejný člověk vidí uprostřed světa technicky a sociálně tak dokonalého, má za to, že se to rozumí samo sebou, že to tak stvořila příroda; je tudíž naprosto nevděčný ke vši geniální práci jednotlivců, která umožnila snadnost jeho životytí. Sama dokonalost, s níž 19. století organisovalo jistá odvětví života, má následek, že davy z ní těžící v ní vidí nikoliv dílo lidské organisace, ale část přírody. Zajímá je pouze jejich blahobyť, ale nestarají se o příčiny toho blahobytu. Davovému člověku žít neznamena cítit své omezení a potýkat se s tím, co nás omezuje. „Je spokojen sebou samým. Naivně bude provádět a vydávat za dobré vše, co v sobě nalezne: názory, choutky, obliby i vkus. A proč ne, když ho nikdo a nic nenutí, aby si uvědomil, že je bytostí podřadnou, omezenou, neschopnou tvořit a držet samu organisaci, která propůjčuje jeho životu onu šíři a spokojenost, na nichž zakládá názor o ceně své osoby?“ Proti tomu člověk elitní je ten, který požaduje mnoho sám na sobě, který slouží něčemu vysokému; jeho život, „život vznešený“ je definován přísností k sobě samému, povinností a ne právy, aktivitou a věčným napětím. Dav je podstatně líný, neposlušný, odmítající instance vyšší, než je on sám. „Jednou provždy prohlásí za svatou pravdu výběr otřepaností, předsudků, zlomků myšlenek nebo prostě prázdných slov, jež náhoda nahromadila v jeho hlavě, a vnucuje je potom s odvahou, vysvětlitelnou jen omezeností. Dnes má průměrný člověk ty nejrozhodnější názory o všem, co se děje a má dít na světě. Proto také ztratil schopnost sluchovou. Nač potřebuje slyšet, má-li v sobě samém vše potřebné? Už není na něm, aby poslouchal, ale naopak, aby soudil, vynášel názory a rozhodoval.“

To, že davy svým způsobem „myslí“, není žádný pokrok. Myšlení je boj o pravdu, a nelze mluvit o myšlenkách tam, kde se nepřipouštějí žádné řídicí instance. „Není kultury, kde není úcty k určitým posledním

posicím rozumovým, o něž se spor může opřít.“ Ve fašismu a komunismu se zjevuje typ lidí, který nechce přesvědčovat, ale prostě jeví rozhodnutí vnutit své představy. V tom je to nové: právo na to, nemít pravdu. Davový člověk odmítá pudově povinnost přijmout nejvyšší instanci rozumu, která je mimo něj. „Proto je v Evropě poslední novinkou sklon „nechat všech diskutovat“ a jsou v nenávisti všechny formy soužití, které samy sebou předpokládají přijetí objektivních pravidel, od rozhovoru až po parlament, vědu v to čítají. To znamená, že se opouští soužití kulturní, které je soužitím za platnosti pravidel, a že se klesá k soužití barbarickému.“ Barbarství počíná se zmocňovat Evropy souběžně se vzbouřením davů. Člověk je barbarický v té míře, v níž nedbá druhých. „Nic nevyjadřuje jasněji tvář přítomnosti než to, že je tak málo zemí, ve kterých existuje oposice.“

Davový člověk se zmocnil i vědy, a sice cestou specialisace. Specialista je člověk, který ze všeho, co by měl znát, aby byl vzdělavcem, zná pouze určitou vědu a z ní jen malý úsek, v němž se účastní činného badání. Takovou úzce specialisovanou a namnoze i zmechanisovanou vědeckou práci může provozovat i duch průměrný; přes to se bude považovat za „člověka, jenž zná“. V politice, v umění, v společenských otázkách i v ostatních vědách zaujme tento typ učence stanoviska primitivní, stanoviska omezcova; ale zaujme je energicky a nadutě. „Všichni můžeme být svědky hlouposti, s níž myslí, posuzují a jednájí v politice, umění, náboženství a obecných otázkách života a světa „mužové vědy“, a mezi nimi ovšem lékaři, inženýři, finančníci, profesori atd. Vlastnost „neposlouchat“, nepodřizovat se vyšším instancím dosahuje právě vrcholu u těchto lidí částečně kvalifikovaných“. Máme dnes více „mužů vědy“, než kdy dosud, ale mnohem méně vzdělavců, než třeba kolem roku 1750.

Davový člověk se zmocňuje i státu. Stát, výtvar nadané a praktické buržoasie, jež uměla organisovat, ukázněvat, dávat práci nepřetržitost i rozčlenění, se stal ohromným strojem, zázračně působivým a báječně účinným co do množství a přesnosti svých prostředků. Davový člověk si zvykl žádat od státu, aby se o všechno postaral: mimo jiné i o to, aby potíral menšiny davu nepohodlné. Mussoliniho formule: Vše pro stát, nic mimo stát, nic proti státu — dostačí, abychom ve fašismu objevili typické hnutí davového člověka. To je největší nebezpečí, jež dnes hrozí civilisaci: postátnění života, státní intervencionismus, strávení vši společenské spontánnosti státem. Takovým etatismem byla rozvrácena civilisace římská.

A nyní se Ortega pouští poněkud zvláštní myšlenkovou cestou: Jsou prý i davové národy, malé, sobecké a neposlušné, které nechtějí uznávat autoritu národů velikých. „Poněvadž Evropa přestává dávat rozkazy, každý národ a nárudek poskakuje, staví se na hlavu nebo se štětí a roztahuje, dávaje si vzezření dospělé osoby, která řídí své vlastní osudy. Odtud to rozezmítané panorama nacionalismů, kam jen oči dohlédnou.“ (Dnes by asi Ortega shledal, že vtom ohledu si nejvíc popustily uzdu právě národy veliké; zdá se, že Ortega ještě roku 1930 nebyl zrovna prorokem). Evropané nedovedou žít, netíhnou-li za velkým společenským úkolem. Chybí-li tento, kazí se, slábnou a jejich duše se rozkládá. Počátek toho stavu máme dnes před očima. Dnes je nacionalismus pouhou

manií, záminkou k tomu, aby se uteklo povinnosti vynalézt velké úkoly. „Pouze rozhodnutí stvořit nový velký národ ze skupiny národů pevniny by mohlo znovu oživit puls Evropy. Tato by znovu v sebe uvěřila a automaticky by se jala od sebe více žádati a disciplinovat se.“

Potud Ortega. Podíváme-li se ještě jednou na pěknou stavbu jeho názorů, zarazíme se hned na počátku. Opravdu, při dnešním stavu věcí bychom se těžko odhodlali říci, že „davý“ ve velmi širokém smyslu slova jsou příliš bohatě zahrnuti hmotnými dary civilisace, blahobytem, pohodlím a jistotou, dokonalým pořádkem, svobodou, rovností a jiným pozhánáním, o kterém mluví Ortega. Nezdá se nám tak pravděpodobným, že by se s dnešním světem nemohlo stát ledacos násilného a nebezpečného. Nevěříme, že by náš svět nebyl krajem tísně, nesenáze a nebezpečí. Obáváme se, že v těch věcech byl Ortegov zor šálen netrvalou dobou poměrné hospodářské konjunktury, kterou bychom dnes rádi vyhrabávali špendlíkem. Kdyby Evropa opravdu stonala nadbytkem jistoty, blahobytu a životní snadnosti, byla by dnes z toho radikálně vyléčena.

A přece je i v dnešním stavu věcí mnoho příznaků, které Ortega vyslovuje správně. Jako on, vidíme růst nebezpečí barbarisace; jako on, musíme konstatovat pováživý davový sklon odmítat vyšší instance rozumu a vnučovat hromadné názory, předsudky a představy násilím; už nejen davý, ale celé národy, celé státy učinily přímo systém z toho potlačování intelektuální svobody — dnes se tomu říká usměrňování nebo ještě názorněji glajchšaltování. Nemusíme ani chodit za hranice, abychom ukázali prstem na příklady, jak politické a kulturní davý křepce prohánějí každou odchylku od kolektivního hodnocení a přijatých měřítek. Ortega správně zjišťuje řadu symptomů dnešní kulturní malaise; ale jejich příčinou není vzpoura davů.

Nikoli vzpoura davů, nýbrž hromadné selhání jedinců. Můžeme-li mluvit o jakémsi upadání, nevězí ten úkaz asi v tom, že se davý derou nahoru, nýbrž v tom, že se horempádem hrnou dolů ti, kdo svým posláním mají stát výš, to jest být rozumově nadřaděni. Nemusí nás znepokojovat civilisační cesta nahoru, nýbrž kulturní cesta dolů. Nebudeme naříkat, že dnes ve světě rozhodují nižší ideály, ale budeme se ptát, kam se poděly ty vyšší ideály, kdo je ztratil, kdo od nich upustil. Konec konců davý jsou po jisté stránce bezmocné; mohou pálit knihy nebo rozbíjet hlavy, ale nemohou zničit myšlenku. Myšlenku je možno jenom zradit. Davový člověk může nedbat vyššího rozumu, ale nemůže jej ponížít. Jeho moc se stává nebezpečím teprve tehdy, přestane-li nad ním silně, jasně a neodbytně zaznívat hlas zvěstující, že jest něco nad jeho dosaženou úroveň, něco jemu nepodrobeného. Teprve tehdy může člověk davový nabýt pováživé převahy, nezjevuje-li se mu žádná vyšší a inteligentnější instance, která by už svým bytím a trváním rušila absolutní platnost jeho suffisantních názorů. Řekněme, kdyby čtenář novin nenalézal denně černé na bílém, že nic není nadřaděno jeho vkusu, jeho představám a zásadám, kdyby se tisk přímo necpal ráno i večer snažně a služebně na jeho úroveň, ztratil by ten čtenář brzo uspokojení ze své průměrnosti. Říká se, že

noviny jsou dělány svými čtenáři. Ano, bohužel; ale měly by být dělány několika vzdělanými a myslícími lidmi.

To jsou noviny. Připočtete politiky, vychovatele a literáty, připočtete statisíce lidí, kterým se dostalo vzdělání a tím předpokladů pro širší rozhled a kteří přesto se snaží dokázat, že nemyslí jinak než kolektiv, ke kterému se připojili ať pro kariéru nebo proto, aby už nemuseli myslet, a máte kulturní zrcadlo doby. Ti, kdo mohou a mají jít za poznáním, běhají za davy a myslí si, že je vedou. Tato hromadná deserce od osobního myšlení a hledání si našla ovšem pěkná slovíčka; žvaní se o duchu doby, o příkazu doby, o nástupu generačním a kdesi cosi; samé záminky, aby se nemuselo myslet vlastním mozkiem, nýbrž v obecných heslech, která nahrazují jakýsi mozek kolektivní. Pořád se předpisuje, co o se má myslet; jenže duch, který se nezrekl své nejvlastnější funkce, může přijímat jen jediný příkaz: jak se má myslet. Není jiného předpisu pro myšlení než myslet správně, kriticky, úplně a přesně. A kdo ze vzdělanců přijímá jiné předpisy pro své myšlení, předpisy, které mu ukládá jeho štampárna, jeho partaj, jeho žurnál nebo já nevím která davová instance, ten pomáhá rozmíchat tu strašnou směs troubovství a násilnosti, která ohrožuje Evropu zbarbarisováním.

To násilí dodají davy a jejich feldveblové; ale to troubovství roste z viny nebo za spoluviny intelektu, jenž prodává své prvorozenství za mísu čočovice. Žijeme v době krajně experimentální; aniž bychom zatím sázeli na vítězství, vidíme na aktuálním příkladu několika církevních osobností za hranicemi, jakou podivuhodnou mocí může být duch, který se nepodrobí davovému příkazu a neselže ve své duchovní povinnosti. Nejde o to, jsou-li to osoby církevní nebo jiné; neuznáváme na nich jen tu statečnost — i demagog může být statečný; ale věrnost k ideálům vyšším než jsou ty, které „přikazuje doba“. Žádná kulturní hodnota nemůže být překonána, dokud není opuštěna. To pravé nebezpečí není ve vzpouře davů, nýbrž v slabosti hlav a povah, v trapném selhání těch, kdo mají své určení a poslání jako jedinci.

do ba a lid é

Franta Kocourek:

Z království Mostecké společnosti

Osek 15. ledna 1934.

I.

Okolo hřbitova.

Všude bílo, v kraji největší katastrofy. Také smuteční prapor, vychýlený z polozřícené těžní věže dolu Nelson III, je posypán sněhem. Hromady trosek, zvěčněných v časopisech celého světa, přikryl a vyrovnal sníh, stejně jako hroby prvních obětí, které důl vydal.

Leží jich deset v jedné řadě, blízko vchodu, dovede vás k nim jediná stezka, s níž byl hrobníkem odmeten sníh. Hned z kraje leží Ivan Kolodij, kterého vytáhli s utrženou hlavou, bez nohou, s trupem rozpáraným. Kdosi zametl sníh kolem

jeho hrobu, i s věnců a kytic ho strásl, i se stuh, z nichž jednu poslali „Kameraden vom Ruhrgebiet“. Ostatních devět hrobů prohlédá jen místy barevně zpod čistého sněhu.

Díváte-li se přes hroby deseti nových, vidíte linky elektrického vedení, několik pilířů, dvě věže Nelsonu III, do toho vpadá pískot železničářů, odpovědi lokomotivy, prudké oddechy páry, klinkání nárazníků, hudba posunování. Vagony jsou vrchovatě naloženy uhlím, oseckým uhlím, světově známým, černým a smolným. „Když se ulomí takový pěkný kus, leskne se jako zrcadlo,“ povídal jeden starý horník, „ale z Alexandru není tak pěkný, jako z Nelsonu III.“

V hloubce ho dobyli, poslali nahoru, tam tou věží, odtamtud ho přitáhli sem, na osecké nádraží: tam byla první, základní, výrobní kalkulace, s položkou mezd, o které se museli tak často rvát mrtví horníci — a budou musit rvát horníci živí. Od té chvíle, kdy naložili uhlí do vagonů a zatáhli sem, na osecké nádraží, druhá, jiná kalkulace, z jejíhož rozdílu od kalkulace první žijí páni těchto dolů, páni tohoto kraje a lidí, páni momentálně pozavírání energickým prokurátorem...

Ano, také bůh tohoto kraje, generální ředitel Löcker, je za mřížemi, spolu se svým viditelným zástupcem na této zemi, inženýrem Peisserem, jehož jméno jste tolikrát vyslovovali před svými ženami a dětmi, s úctou, obdivem, bázní, bezmocnou závistí, hněvem. Ano, pan závodní Peisser je také v mostecké věznici, věřte tomu, když vám to říkám, vždyť je to černé na bílém v novinách!

Podél jiné zdi hřbitova vede alej k nádraží, u něhož stojí restaurace. Obědvají tady členové vyšetřující komise. Vejďeme do restaurace a zasedneme k obědu za stůl ve vedlejší místnosti, jejíž dveře jsou dokořán otevřeny, takže budeme vidět a možná i slyšet členy komise.

Mluví německy a česky, bohužel ne o katastrofě, ani o výsledku vyšetřování, vedeného až do oběda. K dovršení smůly kterýsi z pánů zavřel jedno křídlo dveří a v místnosti, kde sedím, nepřestávají chodit a mluvit hosti. Je jasno, že nezachytím žádný neoficiální názor vyšetřující komise, nezbyvá, než jít za nimi, představit se a požádat o vyslovení oficiálního názoru.

Tři členové vyšetřující komise na dole Nelson III se dívají zpytavě na mě, potom na sebe, ale nemají mi co říci. Zasedání vyšetřující komise jsou důvěrná, sdělují mi. Po výmluvné pomlce se ptám, nemají-li chuť říci něco zajímavého o katastrofě nebo vyšetřování pro čtenáře „Přítomnosti“. Tato chuť se bohužel neprojevila. Po nové, tentokrát kratší pomlce se ptám, přišlo-li se na nějakou závaznou, podstatnou věc při vyšetřování. Ne, nepřišlo. Děkuji a poručím se s neodolatelnou myšlenkou na titul první Remarqueovy knihy.

Vydáme se za několika živými svědky do Oseku, postoupíme dál na území Mostecké společnosti, která tu vládne široko daleko, pod zemí i nad zemí.

Alexander - Schächte.

Před tím, než se zapleteme do záležitostí v městě, zajdeme k nejbližšímu dolu v provozu. Pod trať, kolem zavřené brány Nelson III silnicí k Hrdlovce a podél kolejí stále obsazených až k otevřeným vratům Alexandra. Na zdi u správní budovy je přibita černá tabule, která tu má už dlouho domovské právo, jak vidět na jejím sešlém stavu. Ale bílá písmena na ní jsou nedávno obnovena:

DĚLNÍCI SE NEPŘIJÍMAJÍ.

ARBEITER WERDEN NICHT AUFGENOMMEN.

Budou brzo dvě hodiny, čas výměny směn. Z pootevřených dveří „Národní síně“ se ozývá vyvolávání jmen horníků,

kteří hlásí svou přítomnost. Kola na věži pro mužstvo se roztácejí, výměna osazenstva začíná, rychlostí dva a půl metru za vteřinu. Tou rychlostí jedni stoupají z hloubky tři set metrů nahoru a druzí do té hloubky padají.

Tak, docela tak to vypadalo také na šachtě Nelson III do třetího ledna 1934. Právě v tuto hodinu vyjížděla ranní šichta toho dne nahoru a dolů sjížděla šichta odpolední, dohromady s Nelsonem VIII to bylo sto padesát šest mužů, z nichž se zachránili jen čtyři. Jinak je celá odpolední šichta z 3. ledna v pekle. Stojíme nad ním.

Docela tak přicházeli, ve svých starých šatech a v botách většinou rozedraných, na hlavě hnědé čepičky posazené nahore po mnišském způsobu, nebo s nízkými klobouky kulatými a placatě sraženými, s lulkou nebo cigaretou u úst, v ruce bandasku s posílněním, přes rameno řemen s koženou brašnou. A ti druzí, kteří netušili, že potkávají své kamarády nastupující na jejich místa naposled, vylézali právě tak černí, utahaní a mlčeliví z klece, právě tak kašlali, černě plivali a uvolněně oddechovali.

Sem tam padne nějaké slovo, z uhlím bizarně pomazané tváře zasvítlí úsměv bělma a zubů, je zase konec jedné šichty. Dva, kteří vyfárali spolu, si vyprávějí o tom pořádném vlhku, jiní ztratí poznámku o vedru: jako ten, který se teď objevil před strojovnou do pasu nahý, jen s čepičkou na hlavě, lesklý potem.

Žádný z těchto mužů nemluví o katastrofě, která uhodila na území Nelsonu a která může stejně dobře navštívit Alexander, třebaš už při nejbližší směně. Nikdo o ní nemluví, všichni na ni myslí, každý jde po svém. Jedni se jdou vykoupat, obláci a přes pokladnu míří k domovu, druzí jdou ke kleci mužstva, vyzbrojení svou bandaskou a lampou, vstupují do klece, po dvou, po čtyřech až po šesti. Kmitnou se vám před očima, jak se propadají, bledí, se ztrnulýma očima, s rozžatou lampou, nemí padají do hlubin země, pro svůj chleba, pro naše teplo.

Zdař Bůh.

Na p ř í č m ě s t e m s m u t k u .

Město Osek je posázeno černými prapory. Visí z domečků, domků a domů, v obchodním i improvizovaném provedení. Kde prapor, tam mrtvý, přímo v domě nebo v nejbližším příbuzenstvu. Kde prapor, tam vdova, sirotci, matka bez živitele, nevěsta bez ženicha.

„Město Osek má 5536 obyvatel,“ říká tajemník Kaftan, „město Osek má 93 obětí, z toho třináct na hřbitově, osmdesát pod zemí v dolech. Město Osek má nových sto dvacet devět sirotků.“

Po chodnicích, pod smutečními prapory jezdí na saních děti. Málolteré dítě je z rodiny nedotknuté katastrofou. Jedny mají tatínka nebo bratra nebo strýce pod zemí, druhé ve vězení. Na dospělých leží dosud tíha události, život se mezi nimi ještě nerozběhl obvyklým tempem. Ale menší děti už většinou nevědí o ničem. Pamatují se na slavnostní pohřeb, na tisíce lidí, na hudbu a slzy. Ale přes noc napadl sníh a tak dobře se jezdí! Jde to také na lyžích, shora od pošty, od cisterciánského kláštera, až dolů k druhému kostelu, před nímž se na chodníku utvořilo malé kluziště.

Ve výkladech se vyrojily fotografie Nelsonu III po výbuchu, fotografie z pohřbu, smuteční šaty, smuteční závoje, smuteční kravaty, vázanky i motýlky umístil majitel obchodu mezi ponožky a šle. Skoro všechny obchody v Oseku zaznamenaly rychlý vzrůst tržby, zvláště hostince, hotely, ale také místní poštovní a telegrafní úřad, který za všechny ty telefonické a telegrafické depeše, za všechny expresy, rekomanda, lístky na dopisy a pohlednice musil nashromáždit celé malé

jmění. Také majitel čtyřválcové Tatry, vystavené hned za poštou vedle Volksschule und Bürgerschule s cedulkou „Taxi“ stržil v posledních čtrnácti dnech pěkné peníze. Ani místní fotograf si nemůže naříkat. Byl jsem v jeho atelieru, je zavalen prací i se svým pomocníkem, neběře žádné objednávky, kopíruje dnem i nocí důl Nelson po katastrofě ze všech perspektiv, pohřební obřady ve všech stadiích, portrety zachráněných, portrety zachránce — dokonce je poptávka také po fotografiích uvězněných šarží, od důlních přes závodního až k panu generálnímu řediteli.

Jsou v Oseku řemeslníci a obchodníci, které teprve čeká konjunktura spojená s katastrofou: truhláři a kameníci. Sto čtyřicet dva zákazníků je už jistých, ale nemohou ještě nahoru.

P o s l e d n í z e č t y ř z a c h r á n ě n ý c h .

Rybniční ulice číslo 164. Domek matky Wenzla Perner, jednoho — a to posledního ze čtyř, jimž se podařilo zachránit život před dechem hromadné smrti. Byl to těžký zápas, jehož začátek přecházím, protože byl zaznamenán v denním tisku. Myslím však, že nevysvitla dosti jasně příčina jejich opožděného a namáhavého útěku: když uslyšeli výbuch, věděli, že se něco stalo, ale nevěděli, že je situace tak zlá. Myslíli hned na záchranu — ale někteří z nich chtěli jít na své stanoviště pro šaty. Ostatní napodobili jejich příklad a tím se značně zdrželi. Šaty, staré hadry — by tu byly málem znamenaly onu dýmku, pro kterou se výminkář vrátil do hořícího domku — a pro niž uhořel.

Wenzel Perner vyšel ze dveří pokoje, kde odpočíval a posadil se na pohovku v kuchyni, kde pracovala jeho žena. Vypadá jako šestadvacetiletý, ale je mu o deset let víc. Má světlé vlasy, chlapecký obličej, modré oči těkají. Na první pohled je vidět, že už viděl novinářů pěknou řádku. A také mi o nich na uvítanou něco pěkného říká:

„Bylo tady už mnoho pánů od novin, a já jim vyprávěl, ale to víte, člověka to unavuje, jsem ještě vyčerpáný — a hlavně, nesmím si na to všechno vzpomínat, nebo se rozčilím a je mi zle. — Jeden pán, ten byl z P r a g e r M i t t a g — mi dal deset korun, ale to byl jediný, který mi něco dal.“

Vysvětluji mu, že novináři mají jiný úkol než roznášet peníze, a dělám poznámku, že přece on teď o peníze nemusí tolik stát, že jich jistě dostal po svém zachránění dost.

„Vůbec nic jsem nedostal,“ prohlašuje poněkud rozčileně horník Perner, „kromě toho, co jsme dostali za poslední šichtu, nám nedal nikdo ani floka. V pátek jsem bral nemocenskou pokladnu, za devět dní dvě stě šestnáct korun, ale to bylo všechno. Žádali jsme, aby na nás nezapomněli s penězi ze sbírek, ale na purkmistrovském úřadě nám — všem čtyřem zachráněným — řekli, že máme jít do Duchcova na okresní politickou správu, tam že to s námi nějak vyřídí. — Jo, taky nám řekli, že z Prahy přišla na jatky do Oseka zásilka pajšlu, bylo toho dvě stě padesát kilo, my čtyři jsme z toho dostali každý tři kila, to bylo první a poslední, co jsme po katastrofě dostali.“

Nepředstavovali jste si to trochu jinak? Nejsm v těchto věcech romantik, ale přece jen jsem myslel, že aspoň všichni zachránění, ti jediní, kterým se podařilo vyvážnout z odpolední šichty Nelsonu, budou zahrnuti pozorností také materiální, potravinami, dobrými věcmi k obcerstvení, jako je víno nebo ovoce — a okamžitou peněžitou výpomocí ve středější míře. Jak vidíte, vypadalo to ve skutečnosti jinak.

„Ten pajšl jsme měli dnes k obědu,“ říká jeho žena německy. Nedovede ani slovo česky, na rozdíl od svého muže, který se s naším jazykem zdařile potýká.

„Když přišla exploze,“ říká Perner, „utíkalo nás celkem šest. Ucítili jsme čerstvý vzduch a pustili jsme se za ním, ale

cesta nebyla volná, musili jsme to obejít, dolů hezky hluboko jsme si zašli — a řekli jsme si, že jediná záchrana by mohla být ve větrací šachtě, v sedmičce. Lezli jsme nahoru po žebříkách, já byl poslední. Pode mnou byl pátý, Keller Wilhelm, ten zůstal v komíně (jámě), už nemohl dál lézt, byl slabý, dohonily ho už plyny. Ten pátý, Keller, mi říkal, že ten šestý — a ten se jmenoval Peh Rudolf — už nemůže, že je dole a pláče. Taky mi povídal, že mu dal na posilněnou svou snídani.

„Wenz, der Peh weint, er kann nicht mehr, ich gab ihm mein Frühstück.“

To byla poslední slova Wilhelma Kellera, poslední slova, která byla zachycena posledním zachráněným horníkem, Pernerem. Poslední slova, vycházející z otráveného už dolu ze šachty do výšky, k jámě s čerstvým vzduchem, k jámě, na jejímž okraji byl život. Tak blízko mu byl Wilhelm Keller a přece nedošel — zůstal tam dole, kde ještě o dvacet nebo třicet metrů níž seděl Rudolf Peh, obdarovaný Kellerovou snídaní a plakal, že už nemůže dál.

„Poslední, co jsem s Kellerem mluvil, byla odpověď na to, nač se mne pořád před tím ptal: jak daleko ještě máme? Willi, volal jsem na něho, wir haben es nicht mehr weit, streng dich an, damit du herauskommst! Brzo potom jsem už sám nemohl, taky mě musili vytáhnout, byli to dva Češi, ze třetího fahrty (žebříku) mě vytáhli, nějaký Holamka a Karejs.“

Z hloubky 240 metrů vylezlo těchto šest po zdržení se sbíráním šatů a po oklice, kterou musili dělat, u dna VII větrací šachty, která je hluboká 146 metrů.

„Z té hloubky jsme musili lézt po žebříkách, protože tam nebyla klec.“

A měla tam být klec pro mužstvo?

„Měla tam být! A kdyby tam byla, nemusili jsme lézt po žebříkách, byli bysme dali jen uhozením na železo znamení, venku by nás byl uslyšel strojník a ten by nás byl vytáhl, všech šest najednou — a jak krásně, a jak rychle!“

Tady přicházíme z království Mostecké společnosti pro dobývání uhlí po prvé, ale ne naposled k ukázce Sparsystemu. Jehož bezohledné a systematické praktikování je pravou příčinou katastrofy, jak ukážeme i na jiných příkladech, nezávisle na práci vyšetřovací komise. Že jsme na dobré stopě, to dokazuje zajímavý fakt: k výbuchu došlo ve tři čtvrti na pět. Před šestou hodinou se vydrápali po žebříkách větrací šachty VII na povrch země čtyři zachránění, za pomoci jistého muže, o němž musíte slyšet víc — a když byli tito čtyři šťastní s nejvyšším úsilím vytaženi, rozhodla se rychle správa dolů, spustit do jámy klec.

„Musilo to trvat celou hodinu, jen to zasazování klece — kolem deváté hodiny už tam prý byla. Proč tam nemohla být před tím? Bože, to jsme se zapotili! Když jsme utíkali ke spodku jámy VII, viděli jsme jednoho kamaráda, ten ještě nebyl mrtvý, ale byl v posledním tažení. Tady jeden leží, povídá jeden z nás, Martínek je to, všechno na něm je rozbité!“

Proč na větrací šachtě VII nebyla klec před tím, když tam měla být?

„Peh, to je ten, co tam zůstal docela dole, ten měl astma. No já taky, divím se, jak jsem to vydržel. Vloni jsem byl v ozdravovně, docela kaput na plíce, prosil jsem pana doktora, aby mě tam dal odpočinout, vyhověl mi, čtyři neděle jsem si tam pobyl.“

Vstupuje pěkné děvčátko, oblečeno v lyžařský dres, za ní mladší chlapec, také v lyžařském. Mají červené tváře, oči a ústa se jim smějou, odkládají čepice a sedají ke stolu. Jsou to Pernerovy děti. Jedenáctiletá a devítiletý. Otec se na ně

dívá se své pohovky s pýchou, je proti nim tak nepatrný a špatně vypadá. „Dávám všechno na děti. Přece je nenechám pracovat už teď, ty toho budou mít dost až potom, až to na ně přijde.“

Kolik vyděláte?

Pan Perner jde do vedlejší světnice a přináší balíček výplatních lístků. Prosím ho, aby mi ukázal svou poslední výplatu, za odpolední šichtu 3. ledna, za šichtu, v níž málem nechal život. Tady, tady je poslední výplata za měsíc prosinec. Poslední čtyři šichty v prosinci, čtyřikrát osm hodin, třicet dvě hodiny, vyplaceno 196 Kč 25 haléřů. (Celkem bylo za prosinec 24 šicht. Čtyřadvacetkrát sfáral do Nelsonu na osm hodin.) Kromě platu za směny jsou tu přídavky: na ženu 21 Kč 60 h, na dvě děti na měsíc přídavek 64 Kč 80 h, přídavek na starobní pojištění 9 Kč. To za ty čtyři směny dělá dohromady: 196.25 plus 21.60 plus 64.80 plus 8, minus 2.50 daně, dělá dohromady 289 Kč 15 haléřů. Nejvíce směn v měsíci měl pan Perner dvacet čtyři, nejméně dvanáct. Také přídavky na ženu a děti se řídí podle počtu směn, ani haléř tady není zadarmo, tady jsme na protipólu kalkulace generálního ředitele dra Löckera.

Hlas lidu, hlas boží.

Věří zdejší lidé, že budou páni ze správy závodu opravdu potrestáni? Co vůbec říkají jejich zatčení? Jak to na ně působí?

Nejdříve tomu prý nikdo nechtěl věřit, že byli zatčeni také inženýři, závodní — a už teprve nechtěli věřit, že odvezli do věznice krajského soudu také pana generálního ředitele.

Však na pány v krytém voze také někdy dojde!

Tyhle veršičky, nebo něco jim podobného si jistě s uspokojením říkaly ženy a příbuzní sto tři a padesáti zabitých, když viděli, že to nejsou jen pověsti, ale pravda.

Ale rázným zakročením prokurátora dra Havlíčka nebyly pochybnosti vyvráceny. To víte, lidem to nedá, obracejí to se všech stran, uvažují pomalu, ale dobře, a protože mají zkušenosti, obvykle se nepletou. Kdybyste se tu mezi nimi pohybovali, kdybyste s nimi mluvili, narazili byste na první výmluvné znamení jejich nedůvěry ve spravedlnost nad pány.

Nenašel jsem na území Oseka člověka, který by se nebál vyjádřit otevřeně své přesvědčení o vinnících. Ozvěny katastrofy ještě nedoznaly, všude je plno stop bolesti, kterou bezpečně zavinili ti, kdo „tam“ nezůstali. Noviny volaly po spravedlnosti, po přísném zakročení proti všem, kdo mají odpovědnost, i proti pánům — a proti těm nejvyšším, když mezi nimi bude odhalen vinník. Čtenáři českých i německých listů mohli najít oporu pro své upřímné rozhořčení, pro pevnost ve své pravdě, tak jak ji prožívají dlouhá léta a jak byla katastrofou zpečetěna.

Ale oni mlčí, nebo mluví opatrně, což kdyby je slyšel někdo nepovolaný a donesl zprávu o tom do těch vysokých oblastí, z kterých se snášejí blesky na jejich hlavy. Což kdyby se o tom dověděl někdo z těch, kdo podržel i po katastrofě onu drtivou moc, na níž závisí osud obyčejného pracujícího lidského červa? Protože — to přece dá rozum — páni tam nahoře budou dál, ti katastrofou nebyli zničeni, jenom byli na čas zavřeni, jiní couvli, ustoupili jiným pánům — a všechno půjde po starém.

Tak mluví v Oseku ti, kteří neříkají přímo to, co hned uslyšíte, tak uvažují pozůstali ještě nepohřbených „hrdinů práce“, jak se jim na veřejnosti říká.

Jiní, když si dovedete nějakým způsobem získat jejich důvěru, mluví s ještě menší důvěrou ve spravedlnost. „Musili je zavřít, ale udělali to jen na utišení zdejších pobouřených lidí.“

dopisy

Profesoři o dvacetiletých

Vážená redakce!

Čtli jsme — my kantoři — články o tom, jak prý vypadají; trochu jsme o tom debatovali po sborovnách, a řekli jsme si, že to není pravda. Rádi bychom o tom přesvědčili i rodiče, kteří se nad mnohým údajem zarazili, a kteří znají své děti často snad méně než profesoři.

První článek, úvodní, nepřinesl vlastně nic nového. Konstatoval známou věc, že mladí lidé nejsou ještě unifikováni, že jejich zájmy nesou se nejrůznějšími směry. S článkem druhým o tom, co si žáci přinesou ze střední školy, je to už horší. Dobře udělaný výklad o odpolitizované generaci má dvojí ostří. Na jedné straně uznává, že mládež mnoho věcí konkrétně hodnotí bez stranických brýlí, že příslušnost k rozdílné politické straně neruší nijak společné kamarádství, a že politické uklidnění ponechalo mladým lidem čas na zájmy bližší jejich studiu. Ale na druhé straně netají se politováním, že mládež nemá pevného politického přesvědčení, že pro ně nedozrála. A poněvadž toto politování proniká i z žákovských stesků, je souhlas autorův s těmito steský posílen.

Nejen v této věci, i v otázkách druhých zajímá čtenáře víc materiál sám než jeho zpracování. Zajímá ho tím více, učí-li sám na střední škole a troufá-li si uveřejněné údaje kontrolovat.

Informace, jež žáci podali o střední škole, nejsou průkazné ani typické. Vyznívají záporně, vždyť se s nimi dobrovolně přihlásili jen ti, kteří měli dost kuráže k debatě. A zatím každý ví, že vedle žáků, kteří cítí dost odvahy k řeči, je dost těch, jimž v tom přísná autokritika zabraňuje a jejichž názor je často vyspělejší a zralejší než té skupiny první. Nervosní temperament leckdy samozvaných mluvčích třídy nebývá vždy vyvážen nadáním a schopnostmi. Mnohdy touží jen po uznání své originality, jíž se nejsnáze dosáhne obviňováním.

Tak nad naivní hyperbolou o znalosti Durycha se jen posměje každý odborník. Stačí otevřít předepsanou příručku, aby se kdekdo mohl přesvědčit o neoprávněnosti této anekdoty. Dnes je v oktávanských knížkách registrována čsl. literatura do doby nejnovější, a i ty tištěné obsahy, vydané stejně pro osvětlení porušené profesorské paměti, jako pro podporování líného žactva, jdou o hodně dále než k Čechovi, Zeyerovi a Vrchlickému. Je ostatně známo, že na nedostatek poučování o nejnovější literatuře si nejvíce stěžují žáci z nižších tříd, třebaže dobře vědí, že i toho poučení se jim jednou dostane, až na ně přijde čas.

Je zbytečné, zdůrazňují-li studenti, zda je vyučuje dobrý mladý či dobrý starý profesor. Jsou mladí profesoři, kteří si přinesli na střední školu z universit vědomosti a v srdci lásku, a jsou mladí profesoři, kteří bojují s metodickou neorientovaností. Jsou staří profesoři, kteří klesají únavou z práce a zklamání, a jsou staří profesoři, jimž je věcí prestiže a odbornické cti, aby ke své rutině, získané dlouhým cvikem, připojili nejpodrobnější informovanost. — S žakovskou četbou se to má tak: kdo má vnitřní potřebu, bude číst. Kde toho daru není, tam ani setkání se spisovatelem není a takový žák bude obsahy opisovat dále; i když ne od spolužáků, tedy od generací předcházejících, což je bezpečnější: může to méně snadno vynést čtyřku.

Kterýsi student zmiňuje se o styku žáků s profesory. Snad není profesora, jenž by o této otázce neuvažoval, a stěží dojde uspokojivého řešení. Pokus o sblížení bývá s obou stran provázen ostychem a rozpaky a konec konců: třída jako celek

Až se to tu trochu uklidní, pustí je ven. Na to oni vždycky nějaký háček najdou, prosím vás, od čeho mají peníze na chytřejší advokáty?“

A nemyslíte, že se při vyšetřování postupuje správně? „A kdo v té vyšetřovací komisi sedí? Říkají, že jsou tam lidé spravedliví, ale víme, že jsou tam taky jiní, kteří těm zavřeným sotva dají ublížit. A vedle těch ve vyšetřovací komisi sedí přece i někteří nezavření páni z dolu Nelson.“

Vy tedy nevěříte, že se udělá všechno proti skutečným viníkům, i když budou zjištěni mezi pány?

Horník, kterého zpovídám, se odmlčel, zhasnul cigaretu, zašlápl ji do sněhu, podíval se na mě a řekl:

„Už jste někdy viděl, aby se stalo něco velikému pánovi? Já jsem to ještě neviděl. Byl jsem několikrát u soudu, jednou jako obviněný, několikrát jako svědek. A poznal jsem, že horník nemá nikdy pravdu. Jemu se nevěří. Horník je na pány slabý. To už je tak na světě, na tom se nedá nic měnit. Poznal jsem pány dobré i špatné, tady u Mostecký. A viděl jsem, že ty dobré to daleko nedotáhli. Jim se hodějí takový lidi, jako je Peisser, to jsou pašáci, který umějí lidi honit a šetřit na všem, jenom ne na sobě. Říkám vám — a vzpomeňte si na mě: dají jim nějaký malý trest, aby se neřeklo, započítá se jim vyšetřovací vazba — a potom je jednoduše přesadí do jiného revíru. To bude všechno.“

Z e s o b o t y n a n e d ě l i .

„U Kovandů“ je dnes plno. A nemluví se tam o ničem jiném než o věcech kolem katastrofy.

O kus dál, na rohu ulice Mistra Jana Husi stojí budova staré a podivuhodné architektury. Má vchod z obou ulic, i z Duchovské a kryje pod svou střechou podnik, jehož jméno připomíná pionýrské doby kinematografu:

ELEKTRICKÉ DIVADLO MAJITEL JULIUS TUTSCHNER INHABER ELEKTRISCHES THEATER.

zní firma, namalovaná starodávnými typy nad pavlačí elektrického domu. Plakáty tištěné i ručně namalované oznamují, že je

V sobotu 13. a v neděli 14.

Zvláštní vložka

Důlní katastrofa na Nelson III
a pohřeb

Přichází na řadu slíbená zvláštní vložka, pořízená na místě neštěstí pražským Elektajournalem.

Sálem se převálila vlna ticha a po tom šepotu nadchází promítání divadla, jehož dějištěm bylo město, kde jsme právě hosty. Divadlo, jehož viditelnými herci jsou lidé v sále kolem mne a jehož hrdiny jsou členové odpolední šichty z 3. ledna.

Do ticha obrazů pobourané těžní jámy se ozývají veselé výkřiky dětí, které objevily na plátně maminku nebo někoho známého. Hromady cihel, překroucené traversy, klec mužstva, vyražená výbuchem ode dna šachty až nahoru do věže, sta lidí kolem dolu, tisíce lidí na pohřbu, rakve plují mezi lidmi a domy, kterási vdova jde od katafalku a omdlévá, hořnící ve svých uniformách stojí čestnou stráž . .

Potom přichází Brigitte Helm ve filmu Žena v ohni. Je to také svět plný nebezpečí, špionáž, válka, výbuchy granátů, ale to nebezpečí je tak zajímavé, tak je to všechno krásné, auta, jídelny, hally hotelů, i ta nemocnice je lákavá, když jsou tam hezké ošetřovatelky. Jedna z nich je Brigita Helm, jako špionka — pořád mění toalety a je tak elegantní, bože, v takovém světě žít!

(Dokončení.)

přílišné sblížení se zdravého instinktu odmítá, vybrat si jen někoho ze všech svěřených dětí je stejně nespravedlivé jako nepedagogické, a tak v nejlepší případě zbývá jen stav vlažné sympatie, jež konečně nevylučuje, aby se profesor nesažl dát žákům příležitostně leccos ze svého.

Žáci prý mají jen slabé tušení o politickém vrstvení a orientaci. A národu profesorů ani to nestačí, oni vystupují proti výjimkám z této obecné apatie zbytečnými kázeňskými opatřeními, jež mohou leda vybičovat k prudší opozici. Háček je v tom, že to nejsou vždy profesori, kteří jsou v „reakci proti těm, kteří dnes rozhodují“.

Pokud jde o ostré mínění sociální, mívají je obyčejně dvě vrstvy: buď žáci z prostředí sociálně skutečně slabého, nebo ideologové, jež pálí příliš dobré bydlo vlastní rodiny.

Nehněvejte se na nás, že chceme zformovat studentstvo podle svého ideálu, že je vtěsňáváme do forem, že vymyčujeme politiku ze školy. Jednáme podle svého nejpřírodnějšího přesvědčení, o kousíček jsme viděli a zažili přece jen více než oni, a chceme je uchránit od mnohého, co jsme viděli. Odpusťte, že nám stačí jejich zdánlivá povrchnost, že se spokojujeme politickým a sociálním citěním místo vyhraněného názoru. Chceme, aby se žáci chystali prospět národu pečlivou přípravou pro své budoucí povolání. Poměry se musí urovnat, snažme se věřit, že i to povolání přijde, a pak se ta schopnost, plnit občanské povinnosti, přihlásí sama. Vždyť prý i v politice (Čapek, „Zoon politikon“) často víc záleží na druhé stříkačce než na třetí internacionále. — A my, učitelé, budeme aspoň jednou ušetření pohledu na překotné zvraty v politickém smýšlení svých žáků.

Zbývá složka erotická, a tu mi dovoluňte poznamenat, že po této stránce zažilo studentstvo pravděpodobně nejmenší převrat. Každý ví, že ve školních lavicích seděli, sedí a budou sedět vedle přerostlých vousáčů a svatoušků tichovodního života i charakteru i notoričtí „cynikové“, kteří jsou ochotni odpřisáhnout své vybájené zkušenosti i dobrodružství. Pramenem jejich jinošské chvástavosti může být stejně chuť jako její pravý opak: stud a zakrývaná sentimentalita. Ale vedle těch tří skupin je i zástup těch, jež šťastná náhoda anebo příznivé podmínky uchránily předčasných zážitků. V některých třídách snášejí se tyto vrstvy loyálně, jinde žijí kastovnícky. Ale jednoho dne se sejdou, až ti, jež život jakkoli poznamenal, se tou svou odlišností prokouší. Neprovozujeme pěstrosí politiku, ale mládí není upřímné ani k sobě, a tak nám nezůstává, než věřit a ponechat vývoji volnou dráhu. Korigovat v mezích možnosti, a při tom respektovat intimitu mladých a nezabývat se upřílišně tím, co dělají 20leté děti poslanců a ministrů.

Stejně dobře jako žáci víme, jak mládež vypadá. Nežijeme v úzkém přátelství, ale také ne v nepřátelství, a dost jim vidíme do karet. Náš optimismus nemá zavřené oči, a proto smíme protestovat proti libovolným informacím. Vždyť i profesorských stesků na oplátku by byl pěkný rejstřík, a pestrý, ale ze smyslu pro povinnost a formu se udržují jen ústním podáním.

Tvrdošijně si však uchováváme přesvědčení, že žactvo ve svých chybách i ctnostech je věčně stejné, a budeme mít dále upřímně rádi právě tak své rebelanty, jako ty, kteří — byť v ústraní — přece nás překvapují kázní svého myšlení i citění, a na něž už jen pohledět působí čistou radost každému vychovateli.

M. R., profesorka, Slovensko.

POVĚTROŇ

NOVÁ KNIHA KARLA ČAPKA

PRÁVĚ VYŠLA

Vážená redakce!

Dovolte mi, abych uvítala Vaši otázku: jak vypadají dvacetiletí? s velkou nadějí i malou nedůvěrou. S nadějí, že snad nám povědí, jací jsou, a že si s nimi líp porozumíme my, kteří jsme prostorově sice jen na dva kroky před jejich lavicí a časově málo víc než o léta vysokoškolská, a přece je známe jen jakoby v siluetách. Čí vinou? Nechci hned tvrdit, že jsou jiní než my byli (mohu mluvit nejspíš o děvčatech), tím méně chváliti staré časy, a přece — nu, nerozumíme si dost. Snad je to tou školní místností. My studovali a chtělo se nám opravdového „pana učitele“, jak jsme říkali pak na vysoké škole: přátelství zkušeného a znalého člověka. Přijďme za katedru s úmyslem, že zkusíme být tím, čím nebyli profesori nám. Ti nejmladší odpoví po dětsku: mají nás prostě rádi. Téměř zbožně uvažujete o odpovědnosti, jež pro vás z toho plyne. Ale ti starší — není rozmarnějšího soudce. S úsměškem v převřených očích sledují naše přiblížení k lavicím. Chtějí nás za katedrou, chtějí v nás herce, který s chladnou psychologickou prozíravostí je udrží v pozornosti a věcném zájmu. Mám dojem, že nejlepší výchovatelský výsledek může mít životně moudrý profesor i profesorka. Ale mladší učitelé, proto snad, že v nich ještě vře zvidavost, jsou přijímáni s podivnou ostražitostí. A není jen jejich vinou, nenajde-li se cesta ke sblížení. Snad takhle to na škole vždycky bylo.

Ale abych si přece zahrála na mravokárce: my, kteří jsme prožili v kritických letech dospívání s poctivou hrdostí vlnu samosprávy, dali jsme se zlákat představou svobodné kázně a každou vážnější odpovědností jsme se cítili poctěni. Zdá se mi, že toto už tolik neláká. Snad mravní vlažnost způsobuje vyhlídka do neurčité prázdné budoucnosti. Ale vždyť my na tom nebyli o mnoho líp, také jsme uslyšeli po státnicích: tak za dva, tři roky přijďte! A zatím se učitelovalo, kde se dalo. Život stojí za boj! A nebylo lehkomyšlných radostí, ani erotických. Nechtěli jsme být měšťácky opatrní, ano, ale nebyli jsme nevybíraví. Zdá se mi, že naše svoboda byla trochu jinak myšlena než dnes.

Tu je má naděje: dovědět se, jaké mají ideály dnešní dvacetiletí, abychom zvažili tento národní majetek. A tu je i má nedůvěra: vynasnaží se nám to povědět ve víře, že my ve své opravdovosti nebyli zbytečně romantičtí ani sentimentální? Čili: nepochovali jsme ještě docela vzájemnou úctu generací?

Za sebe Vám děkuji za tuto akci a přeji jí dostatek ohlasu.

V. St., profesorka, Praha.

Dozvyky projevu Svazu studentstva o Štefánikovi

Tit. redace „Přítomnosti v Praze.

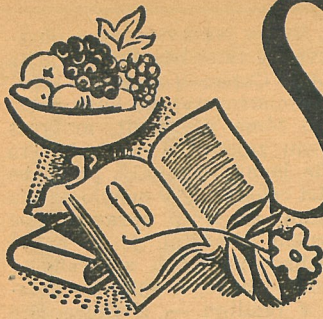
Akademický klub ve Velkém Meziříčí na své mimořádné valné hromadě dne 6. ledna 1934 usnází se na této resoluci:

Protestujeme proti resoluci, odhlasované schůzí zastupitelstva Ústředního svazu čsl. studentstva ve dnech 16. a 17. prosince v Praze, proti p. redaktoru F. Peroutkovi (res Štefánik), která jest plna omylu a nedemokratického psaní. Souhlasíme s rozhodnutím kolegů JUC. V. Vlka a JUC. Blaschkeho nehlasovati pro ni. Stavíme se rozhodně proti vyloučení těchto kolegů ze spolků ÚSČS. organizovaných pro jejich hlasování v této věci, a v případě, že by k němu přece došlo, vystoupíme jak z ÚSČS. tak i SČS. v Brně.

Žádáme, aby ve všech studentských organizacích vládl duch demokracie a rozumu.

Za mimořádnou valnou hromadu:

Karel Michalica, t. č. předseda. Láďa Dufek, t. č. jednatel.

Svět knih

Roč. 4. Číslo

KULTURNÍ ZPRAVODAJ

3

Jan Opočenský:

K Peroutkově knize o roce 1918*

Knihu Ferdinanda Peroutky: Budování státu dlužno hodnotiti jako první pokus o systematické vypsání událostí počátečních let nových československých dějin. Nedlouhý odstup od dějů, které vlastně jsou dosud v živé paměti, má pro pisatele současných dějin své výhody a nevýhody. Autor jejich není odkázán jen na písemné památky, může čerpat z bohaté studné ústního podání, může rozhovorem s jednajícími poznávat jejich charakter a utvářeti si o nich vlastní úsudek, aniž jest odkázán sestavovati si svůj charakterový obraz jednajících osob z mosaiky nejrůznějších písemných pramenů. Události, jež jsou dosud živé, ještě v paměti leží

*) Posudek uveřejněný v „Zahraniční politice“.

Válka na Slovensku. Političtí vůdcové Dohody v Paříži, jako v lednu při obsazování Těšínska, také tentokrát osvojili si ostrý tón při posuzování československého postupu. Nevědouce nic nebo nechtějce nic vědět o Fochových názorech a opatřeních, činili Čechy odpovědnými za konflikt. Lloyd George vybuchl, že je prokázáno, že Češi sami začali útok. Clemenceau hněvivě pravil, že, ať se bude dít cokoliv, nepošle na pomoc francouzské vojáků, poněvadž je potřeba, kdyby Němci nechtěli podepsat mírovou smlouvu. Dr. Beneš, který všechny věci posuzoval s hlediska prospěchu na mírové konferenci, také nesouhlasil s překročením demarkační linie. Potřeboval-li ještě nějakého poučení, dostalo se mu ho při případu těšínském. Tehdy Dohoda kategoricky určila, že bez jejího dovolení nesmí dojít k žádnému obsazení. Poněvadž Beneš věděl, že není možno na mírové konferenci vybojovat žádný úspěch bez podpory Dohody, chtěl věc svého národa vyhrát naprostou loyálností k ní a posloucháním všech jejích příkazů. Obával se, že událost, která může být vykládána jako vpád do Maďarska, způsobí těžké diplomatické obtíže a nechuf k státu jím zastupovanému.

(Ferd. Peroutka: Budování státu.)

plasticky hmatatelné před ním, prach pozdějšího dění nepřikryl dosud jejich individualitu vševnivelsující vrstvou. Ale zdaliž právě v blízkosti událostí, o jichž zvládnutí v jednu probíhající linii se pokouší autor píšící o současných dějinách, neleží nebezpečí pro historika,

že přistoupí k nim a k hledání vývojové linie v nich s úsudky předem již vytvořenými, se soudu, jež mu již hotové odevzdalo jeho vychování, jeho politické a třídní přesvědčení, jeho celý světový názor? Zdaž nestrannost historická neutrpí nedostatečným odstupem od udá-

FEUILLETON

Karel Čapek:

POVĚTRŇ*

„Večer se Camagueyno brzy omluvil, sužován bolestmi žlučníku; vypadal opravdu bledě a oči mu hluboko zapadly bolestí. Pan Kettelring si šel vykouřit cigáro do zahrady; vonělo to v ní muškátem, akaciemi a volkamerií, a veliké mury drněly jako opilé. Na majolikovém sedátku sedí bílé děvče a pootevřenými ústy vdechuje ten nesnesitelně sladký vzduch. Pan Kettelring se vyhnul uctivým obloukem, ví, co se sluší. A najednou letí cigáro do houštiny oleandru, „Señorita,“ řekl Kettelring rychle a skoro drsně, „stydím se; já jsem vám lhal, je to peklo tam dole, a nenechte si namluvit, že tam člověk může zůstat člověkem.“

„A vy se tam vrátíte,“ řekla tiše; to noc tak tlumí hlasy.

„Ano. Kam jítam bych šel? Udělala mi místo vedle sebe, „Snad víte, že nejsem... nikde doma. Nemám, kam bych se vrátil, leda tam.“ Mávl rukou. „Je mi líto, že jsem vám pokázal představu o ráji. Ale ne, není

*) Kapitola z právě vyšlé knihy „Povětrň“.

to tak zlé. Hledal něco krásného. „Jednou jsem viděl motýla Morpho; na krok přede mnou stříhal těmi modrými křídly, to vám byla krása — Seděl na hnízdičce kryse, plné červů.“

Universitní dívka se přísně narovnála. „Mr. Kettelring —“
„Nejsem žádný Mr. Kettelring. Nač, nač pořád něco lhát. Nejsem nikdo. Já myslím, že člověk, který nemá jména, nemá ani duši. Proto jsem tam vydržel, sabe?“

A najednou to není universitní dívka, ale malá Kubánka, která lftostivě mžiká dlouhými řasami. Ay de mí, co mu říci, co mu říci pěkného? Nejraději utéci domů, neboť je tak divný; pokřikovat se a vstát — Ne, to americké děvče nemůže udělat, americké děvče mu bude kamarádkou; studovali jsme přece psychologii, můžeme mu pomoci, aby hledal ztracenou paměť a vybavil potlačené představy; nutno předem získat jeho důvěru — Americké děvče ho bere kamarádky za ruku. „Mr. Kettelring — nebo ne, jak vám mám říkat?“
„Nevím. Já jsem ten člověk.“

Tiskne mu ruku, aby ho vedla. „Zkuste, zkuste myslet na své dětství. Na něco si musíte vzpomenout — aspoň na maminku, ano? Že si vzpomínáte?“
„Jednou... jsem měl horečku. To bylo na Barbudě. Taková stará čer-

noška mi dávala obklady z červeného pepře vařeného s pimentem. Vzala mi hlavu na klín a hledala mně vší. Měla dlaň svaštělou jako opice. Tehdy jsem měl pocit, že je to jako maminka.“

Malá Kubánka mu chce vyrvat prsty. — má tak palčivou ruku; ale to by snad nebylo slušné, to je hrozné, jak je člověk v takových věcech nejistý. „Tedy se přece jen pamatujete na maminku!“

„Ne, nevím. Myslím, že jsem žádnou neměl.“

Americká dívka je pevně odhodlána mu pomoci. „Musíte se trochu námáhat. Vzpomeňte si na něco, když jste byl chlapec. Na nějakou hru, na kamarády, na sebe menší příhodu —“

Kroutil nejistě hlavou. „Nevím.“
„Něco přec,“ naléhala, „dítě má tak silné dojmy!“

Snažil se vyhovět. „Vždycky, ldyž jsem se díval na obzor, jsem si představoval, že za ním musí být něco krásného. To je takový dětský pocit, že?“

„To jste si představoval doma?“
„Ne, tady na ostrovech. Ale při tom jsem si připadal... jako chlapec.“ Drží se jí za ruku a odvažuje se dál. „Poslyšte, já jsem... ukradl míč.“
„Jaký míč?“
„... Dětský,“ mumlal zmateně. „To

Rudolf Těsnohlídek:

PÍSEŇ MILOSTNÁ *

Než večeř vrátí se a než mu počne
lkatí
Vichřice podzimu v náruči zešeřelé,
Ty ke mně přicházíš a v této chvíli
vřeš,
Byl stromy holé jsou, spatříme
opět zrání
Ovoce čarovné v záplavě nad
západem
A soumrak nad krajem se rajským
stává sadem.
Pojd, Evo má, a jablek poznání
Z úst žhoucích jako krev dej znovu
ochutnatí.

Podej mi ruku svou, ty sladké věno
boží,
Daruj mi život svůj a spolu budem
jísti
Chléb v potu tváři své; a když se
hvězdy čistí,
Nechť osud, lovec náš, nás jednou
ranou složí.
Pojd, milá má, pojd ovečky snů
pásti,
Než tmy se rozprostřou a stíny
vyjdou másti
Běh pššin bělavých za vrch i dol,
A šat svůj šedivý než na zem rosa
vloží.

Pohlédni na řeku. Teď vstávají z ní
přry
Jak někdy láska tvá. Viz, tiché její
tůně,
Ty oči údolk, jsou obráceny k luně
A štěstí volají, však vodoklen jen
starý

Po jejich zornicích větví svých
odlesk dlouží.
Podej mi ruku svou, má po ní tolik
touží
jak bratr po sestře, jež jediná mu
zbyla
Z domova celého, ať svěřím jí své
dary.

Zde hřeben z pohledů, jímž tvé
jsem vlasy česal,
Zde z objetí mých pás, tu políbení
hrozen
jak rudý kaštan plod, zde keře toho
snítka,
Kde byl nám vrácen ráj a z hlíny
člověk zrozen.

*) Z knihy básní „Den“, jež vyjde ve Spisech R. Těsnohlídky, jichž vydání se právě připravuje.

Vkusné, dobré dopisní papíry

KAREL KELLNER, PRAHA

VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TR. 17, U STAROMĚST. NÁM.

